

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Ungdomsstraff

En kritisk analyse av rettsstilstanden

Gina Mølnevik

Masteroppgave i rettsvitenskap JUR 3902 desember 2021

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tema og siktemål	1
1.2	Kontekst og aktualitet	2
1.3	Begrepsavklaringer og avgrensninger.....	2
1.4	Rettskildebildet og metode	3
1.4.1	Analysen er hovedsakelig rettsdogmatisk.....	3
1.4.2	Metodiske særtrekk på strafferettens område	5
1.4.3	Metodiske særtrekk som følger av at domfelte er et barn.....	5
1.5	Videre fremstilling	6
2	Bakgrunn for ungdomsstraff i norsk rett.....	6
2.1	Grunnleggende hensyn.....	6
2.1.1	Innledende bemerkninger.....	6
2.1.2	Individual- og allmennprevensjon	7
2.1.3	Kort om øvrige hensyn ved straffeutmåling	7
2.1.4	Forholdsmessighet i relasjon til barns reduserte skyldevne.....	8
2.1.5	Hensynet til barnets beste	9
2.2	Kort om historikken bak lovfestingen av ungdomsstraff.....	10
2.3	Gjenopprettende prosess som ideologisk bakteppe for ungdomsstraff.....	12
3	Vilkår for å idømme ungdomsstraff.....	13
3.1	Innledning	13
3.2	Den øvre aldersgrensen.....	13
3.2.1	En vurdering av aldersgrensen.....	15
3.3	Samtykkekravet.....	16
3.3.1	Samtykket må være reelt.....	16
3.3.2	Samtykket må være informert.....	18
3.3.3	En vurdering av samtykkekravet	18

3.4	Kravet om bosted i Norge	22
4	Ungdomsstraffens anvendelsesområde	23
4.1	Innledning	23
4.2	Den nedre grensen.....	24
4.2.1	Nærmere om vilkårene gjentatt og alvorlig	25
4.3	Den øvre grensen	27
4.4	Nærmere om reaksjonsvalget.....	30
4.4.1	Momenter av betydning ved valg av straffereaksjon.....	30
4.4.2	Følger av at lovbryteren ikke samtykker	31
5	Straffeutmålingen.....	32
5.1	Innledende om fengselsstraffens nedre grense	32
5.2	Utmålingen av ungdomsstraff.....	34
5.3	En vurdering av reglene om straffeutmåling	36
5.3.1	Kravet om domsbehandling	36
5.3.2	Proporsjonalitet mellom lovbrudd og reaksjon.....	38
5.3.3	Kravet om likebehandling.....	39
6	Brudd på vilkår	40
6.1	Innledning	40
6.2	Inngangsvilkår for omgjøring	41
6.2.1	Brudd på bestemmelser i konfliktrådsloven	41
6.2.2	Nye straffbare forhold.....	42
6.3	Følgene av vilkårsbrudd.....	43
6.3.1	I hvilken utstrekning straffen skal omgjøres.....	43
6.3.2	Omgjøringsverdien av den resterende ungdomsstraffen.....	45
6.3.3	Hva fullbyrdelsen innebærer.....	46
7	Avsluttende bemerkninger	47
	Kildeliste.....	50

Lover og konvensjoner	50
Forarbeider	50
Litteratur	51
Domsregister	52
Øvrige kilder	53

1 Innledning

1.1 Tema og siktemål

Tema for avhandlingen er ungdomsstraff som reguleres i straffeloven kapittel 8 a.¹ Formålet med denne straffarten er å kunne gi en adekvat reaksjon mot alvorlig ungdomskriminalitet uten å anvende ubetinget fengsel. Bakgrunnen for lovfestingen av ungdomsstraff var tilslutningen til Barnekonvensjonen i 1991, som setter klare begrensninger for frihetsberøvelse av barn.² I stedet for frihetsberøvelse blir ungdommens frihet begrenset gjennom vilkår han eller hun selv kan være med å påvirke, etterfulgt av tett sosial kontroll og oppfølging fra konfliktrådet.³ Målgruppen er barn mellom 15 og 17 år.

Ungdomsstraff bygger på prinsipper for *restorative justice*, som i sin kjerne handler om å gjenopprette balansen mellom fornærmet og gjerningsperson gjennom deltagelse fra begge parter. Ikke desto mindre er reglene plassert i straffeloven, og balanserer gjenopprettende, straffende og rehabiliterende elementer mot hverandre.

Ungdomskriminalitet er et sammensatt problem, som ofte kan knyttes til barn som har opplevd ulike former for svikt.⁴ Som Elisabet Stang formulerer det, «samfunnet får de barna det fortjener som et resultat av den politikken som blir ført».⁵ Den underliggende interessekonflikten står mellom gjerningspersonens unge alder som tilsier en mild behandling og ivaretagelse, og handlingenes grovhet som tilsier at det skal reageres strengt av hensyn til storsamfunnets rettsfølelse.

Analysens siktemål er med et kritisk blikk å redegjøre for og vurdere reglene om ungdomsstraff slik de praktiseres i dag.

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven eller strl.)

² FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (Barnekonvensjonen, BK)

³ Lov 20. juni 2014 nr. 49 om konfliktrådsbehandling (konfliktrådsloven)

⁴ Ingun Fornes, *Straff av barn* (2021) s. 66

⁵ Stang, Elisabet Gording, *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4* (2007) s. 93

1.2 Kontekst og aktualitet

Antall ungdommer som soner fengselsstraff var vesentlig høyere på begynnelsen av 2000-tallet enn fra 2014 og frem til i dag.⁶ Innføringen av ungdomsstraff forstås som en del av en større trend, blant annet sammen med forslaget om rusreform. Statistikken viser også at det har skjedd en økning av den mest alvorlige ungdomskriminaliteten de siste tre årene.⁷

Karakteriserende for dagens rettstilstand er at hjelpetanken har stort gjennomslag, samtidig som den nye økningen av alvorlig kriminalitet utfordrer en slik tilnærming.

Norske regler om straffeutmåling pærer preg av pragmatisme og at dommeren står relativt fritt i sin skjønnsutøvelse.⁸ Dette aktualiserer en analyse fordi dommerskjønn alltid innebærer en risiko for skjevpraksis og utilsiktede domstolskapte endringer i rettstilstanden.

Reglene om ungdomsstraff trådte i kraft i 2014, og er derfor nye i forhold til strafferettsinstituttet ellers. Reaksjonstypen skiller seg fra de andre frihetsstraffene, samfunnsstraff og narkotikaprogram med domstolskontroll (ND), ved at reglene for straffeutmålingen er noe annerledes utformet. Derfor er det aktuelt med en vurdering av hvordan straffereaksjonen har fungert så langt.

Fordi reaksjonen er relativt ny, finnes det begrenset med praksis fra Høyesterett som avklarer tvils- og grensespørsmål. Ungdomsstraffens art fordrer tett samarbeidet mellom aktører i politi, konfliktråd, barnevern og domstol. Dette kan bidra til at få avgjørelser blir anket til høyere instanser, og underrettspraksis er i liten grad allment kjent. I tillegg kommer at saker hvor siktede er barn, ofte vil gå for lukkede dører.⁹ Mangelen på prejudikater og offentlighet aktualiserer en analyse av hensyn til forutberegnelighet.

1.3 Begrepsavklaringer og avgrensninger

Betegnelsene «ungdom», «mindreårig» og «barn» brukes synonymt, og viser i denne sammenhengen til personer i alderen 15 til og med 17 år som er i målgruppen for ungdomsstraff.

⁶ Kriminalstatistikk fra SSB (2020) Tabell 10623. Data fra 2002- 2020.

⁷ Fornes (2021) s. 62 og SSB tabell 10623

⁸ Fornes (2021) s. 142

⁹ Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 125 første ledd bokstav d

Den dominerende norske oversettelsen av «restorative justice» er «gjenopprettende prosess». Denne terminologien brukes i det følgende.

Opgaven vil ikke gå inn på en nærmere analyse av de andre straffalternativene for ungdom. Disse har likevel betydning for å illustrere ungdomsstraffens grenser og alternativer. Regler om samfunnsstraff har i tillegg interesse som sammenligningsgrunnlag fordi disse i utforming og innhold har likheter med ungdomsstraff.

Det avgrenses mot ungdomsoppfølging. Dette er en strafferettslig reaksjon som kan idømmes for mindre alvorlige lovbrudd og som vilkår for betinget dom. I formål og praktisk gjennomføring har ungdomsoppfølgingen store likheter med ungdomsstraff, men reaksjonene idømmes på grunnlag av ulike vilkår.

Det avgrenses videre mot en inngående analyse av ungdomsstraffens praktiske gjennomføring som reguleres i konfliktrådsloven §§ 22-35. Enkelte av reglene vil likevel kommenteres for å belyse de strafferettslige bestemmelsene. Selv om bestemmelser i konfliktrådsloven er relevante for den fullstendige forståelsen av ungdomsstraff, tilsier analysens strafferettslige vinkling at det er straffelovens bestemmelser som bør være det sentrale.

Det avgrenses videre mot de prosessuelle reglene som følger av straffeloven §§ 52 b andre ledd samt 52 c tredje til femte ledd, på grunn av manglende relevans for denne analysen.

1.4 Rettskildebildet og metode

1.4.1 Analysen er hovedsakelig rettsdogmatisk

Alminnelig juridisk metode utviklet av Høyesterett kjennetegnes ved at relevante rettskilder presenteres, avveies og harmoniseres.¹⁰ Dette er utgangspunktet for analysen. Likevel har det betydning at hensikten ikke er å løse én rettslig problemstilling, men å systematisk gjøre rede for dagens rettstilstand. Blant annet medfører dette at kravet til begrunnelse skjerpes, herunder slik «at spenningsfeltet mellom de verdimessige premissene tydeliggjøres på en måte som både er mer overordnet, mer dyptgripende og mer fyllestgjørende enn tilfellet vil være for konkret rettslig argumentasjon».¹¹

¹⁰ Skoghøy, Jens Edvin A. (2018) Rett og rettsanvendelse, Universitetsforlaget, Oslo, s 19

¹¹ Graver, Hans Petter (2008) s. 163 og Mæhle, Synne Sæther (2004) s. 341

Det er tatt i bruk et bredere spekter av rettskilder enn hva som er vanlig for praktisk rettsanvendelse. Underrettspraksis anses relevant fordi den sier noe vesentlig om hvordan reglene tolkes i det praktiske rettsliv. Enkelte kilder fra forskning og statistikk anses relevant fordi rettstilstanden bør ses i sammenheng med samfunnets tilstand generelt.

Ungdomsstraff hjemles som nevnt i straffeloven kapittel 8 a. Forslaget til straffarten ble første gang foreslått i utredningen «Barn og straff» fra 2008, og videre diskutert i Justisdepartementets proposisjon fra 2011.¹² Fordi reglene enda er relativt nye, har forarbeidene stor betydning for fastsettelsene av lovens innhold.¹³

Høyesterett har avsagt tre dommer om ungdomsstraff, i tillegg til at enkelte dommer om samfunnsstraff har relevans. Den metodiske betydningen av at det finnes begrenset med høyesterettspraksis er at øvrige rettskilder og selvstendige vurderinger gis større plass.

I løpet av de siste årene er det skrevet en del om ungdomsstraff i juridisk teori som er interessant for en analyse.¹⁴ I tillegg kommer Justisdepartementets høringsnotat fra 2020 som gjelder forslag til lovendringer.¹⁵ Disse er ikke vedtatt, og har dermed ikke samme rettskildevekt som forarbeider tilknyttet gjeldende lov. I likhet med juridisk litteratur, tillegges høringsnotatet vekt ut ifra argumentenes overbevisningskraft, og ikke på grunn av sitt opphav.¹⁶

Underveis i analysen gjøres det rettspolitiske vurderinger. Verdivurderinger og konsekvensbetraktninger som ikke springer ut av noen autoritativ kilde – reelle hensyn – får i denne sammenhengen større gjennomslag enn det som kan forsvares etter alminnelig juridisk metode. I teorien er det uenighet om forskjellen mellom rettspolitiske hensyn og legitime

¹² NOU 2008:15 *Barn og straff* og Prop.135 L (2010-2011).

¹³ Skoghøy (2018) s. 78

¹⁴ Særlig Ingun Fornes, *Straff av barn*, Gyldendal 2021. Andrews og Eide, *Mellom hjelp og straff*, Nordlandsforskning 2019. Morten Holmboe, «Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En oversikt og noen kritiske merknader» (2014) og «Reelt og informert samtykke til ungdomsstraff og ungdomsoppfølging» (2016) i *Tidsskrift for strafferett*. Spangen Iversen, Jørgen «En kritikk av ungdomsstraffen» (2013) i *Lov og Rett*

¹⁵ Justis- og beredskapsdepartementet *Høringsnotat – forslag til endringer i konfliktrådsloven, straffeloven, straffeprosessloven mv.* (2020)

¹⁶ Skoghøy (2018) s. 82 jf. s. 215

reelle hensyn er en gradforskjell eller en kvalitativ forskjell.¹⁷ Dette diskuteres ikke nærmere her. Det nevnes likevel at særlig ved stor avstand mellom de autoritative rettskildene og resultatet som de reelle hensyn tilsier, har sistnevnte stor interesse. Dette kan være et tegn på at loven ikke virker som antatt.

1.4.2 Metodiske særtrekk på strafferettens område

På grunn av at straff er statens mest inngripende middel overfor enkeltpersoner, har strafferetten noen metodiske særtrekk. Dette skyldes blant annet menneskerettighetenes sentrale betydning som beskyttelsesmekanisme, som særlig aktualiseres ved alvorlig kriminalitet. Gjerningspersonene bak slike handlinger risikerer bred fordømmelse. Det er derfor først og fremst rettsstatens garantier for en human behandling som kan sikre ivaretagelse av denne gruppen.

Grunnlovens menneskerettsbestemmelser har forrang over alminnelig lov etter prinsippet om *lex superior*. Det er Høyesteretts forståelse av rettighetsbestemmelsene som til enhver tid er førende for hvilket vern de gir, jf. Rt. 2015 s. 93 avsnitt 57.

Grunnloven § 96 gir uttrykk for det strafferettslige legalitetsprinsippet, i tillegg til kravet om at ingen kan straffes uten etter dom. Fordi analysens tema er straffeutmåling, er sistnevnte særlig relevant. Kravet om domstolsbehandling er viet mindre oppmerksomhet i teori og praksis enn lovkravet. Det oppstiller like fullt en viktig rettssikkerhetsgaranti om at straff alltid må følge av en reell domstolsbehandling.

Grunnloven § 98 som sier at alle er like for loven, gjelder ikke spesielt for strafferetten. Bestemmelsen oppstiller like fullt et vern med særlig relevans for ungdomsstraff, noe oppgaven vil vise.

1.4.3 Metodiske særtrekk som følger av at domfelte er et barn

Ved rettsspørsmål som berører barn, skal det tas hensyn til at barn er en særlig sårbar gruppe som skal sikres de samme rettighetene som voksne.

Et sentralt prinsipp og en skranke for lovtolkning, er at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved avgjørelser som berører barn. Dette følger av Grunnloven § 104 og

¹⁷ Høgberg (2019) s. 348

Barnekonvensjonen artikkel 3. Barnekonvensjonen er inkorporert med forrang gjennom menneskerettsloven §§ 3 jf. 2 nr. 4, samt gjennom straffeloven § 2 som gir uttrykk for sektormonismen på straffelovens område. Konvensjonens gjennomslagskraft er dermed sterkere enn alminnelige lovbestemmelser.

En annen, beslektet skranke er at frihetsberøvelse av barn kun kan benyttes som «a measure of last resort» jf. Barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav b. Den nedre grensen for frihetsberøvelse av barn er også lovfestet internt. Det følger av straffeloven § 33 at barn kun kan idømmes ubetinget fengselsstraff «når det er særlig påkrevd». I tillegg er det lovfestet i straffeloven § 78 bokstav i) at dersom lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet, skal dette tillegges vekt i formildende retning.

1.5 Videre fremstilling

Den videre fremstillingen er i hovedsak rettsdogmatisk, altså en redegjørelse for rettstilstanden slik den er (de lege lata). I tillegg vurderes rettstilstanden ut ifra et rettspolitisk ståsted (de lege ferenda). Vurderingene gjøres fortløpende for å unngå gjentakelser. For å gi dybde til forståelsen av den materielle retten, innledes analysen med ungdomsstraffens grunnleggende hensyn, historikk og det ideologiske bakteppet – gjenopprettende prosess. Slik belyses rettstilstanden i vid forstand.

I gjennomgangen av den materielle retten er straffelovens struktur brukt som forbilde. I kapittel 3 og 4 analyseres vilkårene for ungdomsstraff. Deretter drøftes straffeutmålingen i kapittel 5, før fokuset skifter over til konsekvensene av brudd på ungdomsstraff i kapittel 6. I kapittel 7 gjøres det noen avsluttende bemerkninger.

2 Bakgrunn for ungdomsstraff i norsk rett

2.1 Grunnleggende hensyn

2.1.1 Innledende bemerkninger

De grunnleggende hensyn som gjelder for ungdomsstraff har dobbel betydning for rettsanvendelsen. For det første ligger de til grunn for utformingen av reglene slik de er vedtatt. I tillegg har hensynene selvstendig betydning ved spørsmål om straffeutmålingen. De har både betydning ved valget av ungdomsstraff over andre aktuelle reaksjoner, og for fastsettelsen av ungdomsstraffens lengde.

2.1.2 Individual- og allmennprevensjon

Individualprevensjon er den tilsiktede virkningen straff kan ha for å hindre gjerningspersonen i å begå nye straffbare handlinger. Den individualpreventive virkningen deles inn i tre: inkapasiterende, avskrekkende og forbedrende.¹⁸ Førstnevnte er mindre relevant for ungdomsstraff fordi den gjennomføres i frihet. Den avskrekkende virkningen handler om at de negative erfaringene fra å straffes vil gjøre at lovbrysteren holder seg lovlydig. Den forbedrende virkning går ut på at gjerningspersonen gjennom klanderer som straffen representerer, skal forstå at handlingen var gal og dermed komme til en innsikt om et ønske å leve lovlydig. Ungdomsstraffen søker særlig å gjennomføre den forbedrende virkningen. Når den kriminelle er mindreårig, er tanken at det enda finnes stor muligheten til å påvirke sinnet.

Allmennprevensjon innebærer at straff vil hindre kriminalitet på et befolkningsnivå. Kriminalisering kan derfor brukes som et middel til å motvirke uønskede handlinger. Vissheten om straff kan virke både avskrekkende og holdningsskapende.¹⁹

Den allmennpreventive virkningen er ikke like sterk overfor barn, fordi barn ikke alltid handler ut fra rasjonelle overveielser som hensynet til allmennprevensjon forutsetter, jf. Rt. 2004 s. 804 avsnitt 25.²⁰ Isolert sett kan allmennprevensjon likevel tilsi at barn skal straffes strengt, på grunn av den avskrekkende virkningen dette kan ha overfor voksne.

Ved straff av mindreårige, «forskyves tyngdepunktet i avveiningen mellom de individualpreventive og de allmennpreventive hensyn».²¹ Hovedfokus er at den unge lovbrysteren skal slutte å begå forbrytelser. Den allmenne avskrekkelsen har mindre betydning. Det er først når det er snakk om de mest alvorlige sakene at hensynet til allmennprevensjon skjærer gjennom og kan gå på bekostning av hensynet til den unge lovbrysteren, noe oppgaven vil vise.

2.1.3 Kort om øvrige hensyn ved straffeutmåling

I tillegg til – og i forlengelsen av – prevensjonsvirkningen, har straff flere begrunnelser. Straff kan bidra til opprettholdelse av den sosiale ro og ha en mentalhygienisk virkning. Straffen

¹⁸ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 78-79

¹⁹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 79

²⁰ Se også Fornes (2021) s. 159

²¹ Prop.135 L (2010-2011) s. 100

skal legge forholdene til rette for et samfunn preget av åpenhet og trygghet – fritt fra unyansert og uønsket privat rettshåndheving.²² Med andre ord er straffens karakter av gjengjeldelse ikke til å se bort ifra, til tross for at det i arbeidet med straffeloven av 2005 ble tatt avstand fra gjengjeldelseshensyn.²³

2.1.4 Forholdsmessighet i relasjon til barns reduserte skyldevne

Forholdsmessighet mellom lovbrudd og reaksjon er et sentralt prinsipp ved straffeutmåling.²⁴ Prinsippet medfører for det første at lovbruddets objektive grovhet skal reflekteres i straffen. Dette kommer til uttrykk i straffeloven blant annet gjennom at de alvorligste handlinger utløser de strengeste straffene.

I tillegg har prinsippet en side til skyldspørsmålet. Jo større utvist skyld, desto mer klanderverdig er handlingen, og følgelig mer straffverdig. Dette reflekteres i lovgivningen for eksempel ved at uaktsomme handlinger har lavere strafferammer enn handlinger som er utført med forsett.²⁵

Sammenhengen mellom skyld og straffenivå er et av momentene som gjør at straff av barn reiser prinsipielle spørsmål. Fram til fylte 15 år er man ikke strafferettslig ansvarlig, små barn har ikke det moralske kompasset og konsekvensforståelsen som skal til for å kunne utvise skyld.²⁶ Barn fra 15 til 17 år er derimot tilregnelige, men likevel er ikke skyldevnen på samme nivå som hos voksne. FNs barnekomité refererer i denne sammenheng til barnets «lesser culpability».²⁷ I Høyesterett er det uttalt at barn «ikke handler ut fra de rasjonelle overveielser hensynet til allmennprevensjonen forutsetter» og «har generelt en begrenset erfaringsbakgrunn og dermed evne til å vurdere konsekvensene av sine handlinger», jf. Rt. 2004 s. 804 avsnitt 25 og Rt. 2007 s. 252 avsnitt 13.

²² Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 80

²³ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 77

²⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 85

²⁵ Mer om dette i NOU 2002: 4 s. 154. Se f.eks. strl. §§ 275 sml. 281.

²⁶ Straffeloven § 20 første ledd

²⁷ CRC, *General comment no. 10* (2007) avsnitt 10

Barn har med andre ord ikke den samme evnen til å utvise skyld som voksne har. Dette er på grunn av den nære sammenhengen mellom skyldevne og et rasjonelt, moralsk ansvarlig sinn. Det strafferettslige ansvaret behandles deretter.

2.1.5 Hensynet til barnets beste

Hensynet til barnets beste er et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. Dette kommer til uttrykk i Barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1: “In all actions concerning children, ... the best interests of the child shall be a primary consideration”. I Grunnloven § 104 er formuleringen «[v]ed handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn».

At hensynet til barnet skal være «grunnleggende» og «a primary consideration», innebærer at det skal ha stor vekt, løftes spesielt frem og stå i forgrunnen, noe Høyesterett illustrerer i Rt. 2015 s. 93 avsnitt 65. Det betyr ikke at det alltid skal være avgjørende, men også når barn har utført grove straffbare handlinger er det relevant å spørre seg hvilken reaksjon som best vil ta hensyn til barnet jf. Rt. 2010 s. 1313 avsnitt 13.

Barnets beste har en side til individualpreventive hensyn fordi det vil være i barnets egeninteresse at han eller hun oppgir den kriminelle atferden. Likevel kan det ikke stilles noe likhetstegn mellom disse. Individualprevensjon handler i sin kjerne om samfunnsnyttens av at den enkelte oppgir sin kriminelle atferd. Hva som er til barnets beste, rommer mer enn ønsket om positiv rehabilitering, og er dermed et større spørsmål enn hva som skal til for at barnet slutter med sin kriminelle atferd.²⁸

Hensynet til barnets beste vil som regel tale mot frihetsberøvelse, fordi det sjeldent eller aldri vil være gunstig for et barn å fengsles sammen med voksne kriminelle. I tillegg vil fengselsstraff kunne virke mer tyngende på barn enn på voksne, både fordi barns opplevelse av tid er annerledes enn for voksne, og fordi de generelt er mer sårbare. Dette er med å begrunne den høye terskelen for frihetsberøvelse.²⁹ Barn kan bare utsettes for frihetsberøvelse når det er «særlig påkrevd»/«a measure of last resort», jf. straffeloven § 33 og Barnekonvensjonen artikkel 37 b andre punktum.

²⁸ Fornes (2021) s. 172

²⁹ NOU 2008:15 s. 23

Straff er per definisjon et tilsiktet *onde*, og et påført onde kan vanskelig føre til barnets *beste*. Disse motsetningene illustrerer ungdomsstraffens balansegang – den sosiale kontrollen som erstatter frihetsberøvelsen skal ivareta både straffeelementet og hjelpeelementet. Straffen skal gjennom ondepåføring og hjelpetiltak resultere i det beste for barnet.

2.2 Kort om historikken bak lovfestingen av ungdomsstraff

I møte med unge lovbrøyttere har det norske samfunnet historisk sett vekslet mellom troen på behandling og rehabilitering på den ene siden, og strengere straffer og økt ansvar på den andre. Barn har gjennom hele historien stått i en strafferettslig særstilling ved at de behandles mildere enn voksne.³⁰

Troen på behandling sto sterkt rundt århundreskiftet til 1900. Blant annet ble kriminell lavalder økt fra 10 til 14 år ved vergerådsloven av 1896. Barn yngre enn 14 år skulle oppdras og opplæres gjennom vergerådet, en forløper til dagens barnevern. I tillegg kom innføringen av de nye reaksjonsformene påtaleunntatelse og betinget dom.³¹ Begge var særlig aktuelle i straffesaker mot barn. Reaksjonsformene gjennomføres i utgangspunktet i frihet, men nye lovbrudd medfører straff. Slik belønnes lovlydig oppførsel.

Straffeloven av 1902 medførte et skifte fra opplysningstidens ideal om forholdsmessighet mellom handling og straff, til at dommeren gjennom fritt skjønn skulle gi reaksjoner egnet til å hindre ny kriminalitet.³² Hevingen av kriminell lavalder ble endelig stadfestet ved straffeloven av 1902. Det var først og fremst barns manglende skyldbevne som begrunnet at de ikke kunne straffes.

Behandlingsoptimismen rådet utover 1900-tallet, noe som manifesterte seg i at fengselsstraff for mindreårige ble erstattet med arbeidsskolen fra 1952, som etter få år ble videreført gjennom ungdomsfengselet. Etter hvert skjedde det likevel et skifte i motsatt retning da man så at reaksjonene ikke fungerte individualpreventivt som tiltenkt, ungdommene var umotiverte og ungdomskriminaliteten økte.³³ Fra 1960 og utover ble behandlingssideologien

³⁰ Fornes (2021) s. 81

³¹ Fornes (2021) s. 87 med videre henvisninger

³² NOU 2002:4 s. 41

³³ NOU 2002:4 s. 55

bredt kritisert, og flere barn ble ilagt fengselsstraff. Ungdomsfengselet ble opphevet i 1975, og barn hadde ikke lenger en egen strafferettslig særreaksjon.

Det skiftet som skjedde utover 60- og 70-tallet, viser konflikten mellom behandling, individualprevensjon og barnets behov på den ene siden, og allmennprevensjon, ansvar og rettssikkerhet på den andre siden. Denne konflikten er også aktuell for dagens rettstilstand.

Mot inngangen til 2000-tallet fikk allmennprevensjonen større gjennomslag, noe som særlig illustreres av lovgiveruttalelser i forkant av den nye straffeloven om at formålet med straff er å styre fremtidig atferd.³⁴ Parallelt ble reaksjonsalternativene flere og mer nyanserte gjennom samfunnstjeneste som senere ble erstattet av samfunnsstraff. Lovgiver fikk tilbake troen på at en soning i frihet ville virke forebyggende.

At den gjenopprettende ideologien fikk fotfeste i Norge, var en del av en større internasjonal bevegelse hvor det tradisjonelle synet på straff ble utfordret av gjenopprettende ideer.

Tankegangen spredte seg i Norge utover 80-tallet, og ble en inspirasjon for opprettelsen av Konfliktrådet.³⁵ Det er verdt å merke seg at det skjedde samtidig med endringer i den norske befolknings syn på samer, som gjennom Altaaksjonen og den påfølgende opprettelsen av Sametinget, krevde sin plass og etter hvert fikk anerkjennelse som urfolk. Som oppgaven kommer til, har den gjenopprettende ideologien røtter i urfolkssamfunn.

En viktig hendelse for barns rettslige stilling, var Norges tilslutning til Barnekonvensjonen i 1991. Konvensjonen tydeliggjorde barns menneskeverd og særlige omsorgs- og hjelpebehov. Staten forpliktet seg til at fengselsstraff bare skulle idømmes barn som siste utvei. Følgelig ble straffeloven § 33 vedtatt, og det oppstod et behov for et fullverdig alternativ til fengsel også for de tyngre kriminelle ungdommene. Dette medførte blant annet at samfunnsstraff ble idømt stadig hyppigere også ved alvorlig kriminalitet når gjerningspersonen var under 18 år, jf. blant annet Rt. 2010 s. 1313 avsnitt 9.

Oppsummert kom ungdomsstraffen til på et tidspunkt i historien med tro på at behandling kan endre kriminell atferd. Internasjonale forpliktelser, en strafferett som åpner for straff i frihet

³⁴ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 77

³⁵ Prop. 157 L (2013-2014) s. 11 jf. NOU 1985:3 s. 96

og gjenopprettende ideologi la premissene for vedtakelsen av regler om ungdomsstraff som trådte i kraft i 2014.

2.3 Gjenopprettende prosess som ideologisk bakteppe for ungdomsstraff

Gjenopprettende prosess handler i sin kjerne om å gjenopprette balansen mellom lovbryster og fornærmet etter et lovbrudd.

Det er en måte å imøtegå kriminalitet på som er grunnleggende annerledes enn tradisjonell strafferettslig filosofi. Der straff tradisjonelt tar utgangspunkt i retribusjon, altså gjengjeldelse gjennom ondepåføring, så tar gjenopprettende prosess – slik navnet tilsier – sikte på å reparere skaden som er skjedd. Fokuset flyttes fra det faktum at handlingen er ulovlig og dermed et angrep mot staten, til den ulovlige handlingens skadevoldende effekt på mennesker og forholdet mellom dem. I stedet for at gjerningspersonen skal påføres et onde, så skal han eller hun bidra til reparasjon av skaden voldt gjennom den ulovlige handlingen.

Sentralt i denne prosessen er at konflikten skal føres tilbake til «dens rette eiere», dette er lovbrysteren, fornærmede og andre berørte, i tillegg til lokalsamfunnet i større skala.

Ideologien er inspirert av stamme- og urfolkssamfunn verden over. Dette er relevant for å forstå siktemålet.³⁶ I små samfunn uten infrastruktur til å holde flokkens truende individer og bråkmakere unna, er det avgjørende å løse konflikter når de oppstår. Reaksjonen på konflikter er at de involverte partene og andre berørte deltar i et møte sammen med lokale myndighetspersoner. Møtene skal belyse og løse opp i konflikten, og har gjerne elementer av mekling mellom gjerningsperson og fornærmet. Denne modellen finner man igjen i norsk rett som inspirasjon for ungdomsstormøter, se konfliktrådsloven § 24.

Det er blant annet gjennom slike møter at de involverte får definisjonsmakten over konflikten. Det er rom for flere nyanser i et gjenopprettende møte enn i en forhandling i domstolen, hvor konflikter forenkles og rettsliggjøres for å tilpasses det juridiske språket. Av Grunnloven § 98 følger det at alle like tilfeller skal behandles likt. I gjenopprettende prosess tas det høyde for

³⁶ NOU 2008:15 s. 25

at det i realiteten ikke finnes to like tilfeller, og det gis plass til nyanser og detaljer som i en straffesak er ansett som irrelevante.

Gjenopprettende prosess stiller høye krav til lovbrøyer og fornærmet. En forutsetning er lovbrøyerens frivillighet og ønske om forandring. Det kreves altså selvinnsikt og motivasjon av unge lovbrøyerere. Ideen er at et møte hvor gjerningspersonen forstår konsekvensene av sin kriminelle handling, vil virke som et insentiv til forandring. Fornærmede kan oppleve et møte med gjerningspersonen som vanskelig, og det kreves frivillighet også fra den siden. Ved å få definere skaden som er skjedd gjennom å fortelle om sin opplevelse, kan fornærmede enklere legge hendelsen bak seg. Graden av forsoning vil variere, men målet er at begge parter skal kunne «reintegreres som fullverdige, bidragende medlemmer av samfunnet».³⁷

3 Vilkår for å idømme ungdomsstraff

3.1 Innledning

Vilkårene for å idømme ungdomsstraff følger av straffeloven § 52 a, og bestemmelsen har følgende utforming:

«Ungdomsstraff med ungdomsstormøte og ungdomsplan etter konfliktrådsloven kapittel IV kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- a) lovbrøyereren var under 18 år på handlingstidspunktet,
- b) lovbrøyereren har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet,
- c) lovbrøyereren samtykker og har bosted i Norge, og
- d) hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet.»

I dette kapitlet gjennomgås de absolutte vilkårene som stilles til gjerningspersonens alder, frivillighet og bosted jf. bokstavene a) og c). Ungdomsstraffens saklige virkeområde bestemmes av bokstavene b) og d), og drøftes i kapittel 4.

3.2 Den øvre aldersgrensen

Det er et absolutt vilkår at lovbrøyereren var under 18 år på handlingstidspunktet.

³⁷ NOU 2008:15 s. 25

Ordet «handlingstidspunktet» sikter til det tidspunktet den kriminelle gjerning ble utført. Ordlyden forstås slik at et lovbrudd som varer over lengre tid må være avsluttet før fylte 18 år. Om flere straffbare handlinger utført før og etter myndighetsalderen kan medføre ungdomsstraff, avhenger derfor av om handlingene pådømmes som ett eller flere forhold. Dette avgjøres etter læren om realkonkurrens, som ikke vil utdypes her.

18 år er den generelle myndighetsalder og innebærer mange viktige skillelinjer. At ungdomsstraffens øvre aldersgrense faller sammen med markeringen av voksen alder, ble vektlagt av departementet.³⁸ Aldersgrensen er videre i tråd med FNs definisjon av hvem som er barn, og markerer slik barns særlige rett til beskyttelse i strafferettssystemet.

Hvis personen står ansvarlig for flere forhold som bedømmes hver for seg, reises spørsmålet om ungdomsstraff kan idømmes for handlingene begått før myndighetsalder. Ordlyden gir her liten veiledning.

Det følger av proposisjonen at ungdomsstraffen ikke skal kombineres med ubetinget fengsel, fordi dette kan virke forstyrrende på gjennomføringen og mot formålet om å « redusere antall barn i fengsel ».³⁹ Dette forstås sånn at ungdomsstraff ikke er aktuelt når ungdommen i tillegg til ungdomskriminaliteten har utført straffbare handlinger etter 18-årsdagen som i seg selv kvalifiserer til fengsel. Dommen inntatt i Rt. 2012 s. 1322 illustrerer at rettsstilstanden var den samme før ungdomsstraffen trådte i kraft. Samfunnsstraff ble vurdert, men funnet utilstrekkelig på grunn av etterfølgende kriminalitet som tilsa fengselsstraff, se avsnitt 22.

Det fremstår naturlig at lovbrudd begått etter myndighetsalder som i seg selv medfører fengselsstraff, hindrer ungdomsstraff for kriminaliteten begått som barn. I motsatt tilfelle hadde det vært til den voksne lovbrüterens fordel om han eller hun i tillegg begikk kriminalitet som barn. Generelt er det slik at ved flere lovbrudd, er det lovbruddet med strengest straffebud som bestemmer sakens identitet, jf. strl. § 79 første ledd bokstav a. Attenårsdagen utgjør «ein markert skilnad i val av reaksjonar» jf. Rt. 2011 s. 206 avsnitt 22. Forskyvningen av tyngdepunktet mellom individual- og allmennpreventive hensyn opphører idet man når myndighetsalder.

³⁸ Prop.135 L (2010-2011) s. 114

³⁹ Prop.135 L (2010-2011) s. 167

Annerledes er det med kriminalitet av mindre vesentlig karakter som ikke i seg selv medfører ubetinget fengselsstraff. For eksempel simpel vinningskriminalitet eller kroppskrenkelse. I disse tilfellene er lovbruddene begått som barn fremdeles bærende for straffutmålingen. Hva som er «mindre vesentlig» avhenger ifølge Matningsdal av etterfølgende lovbrudds grovhet og omfang.⁴⁰

Høyesterett behandlet et slikt tilfelle i HR-2017-579-A. Ungdommen, som da han var 17 år hadde hatt flere samleier med en 13-åring, hadde i tillegg blitt funnet skyldig i bedrageri og identitetstyveri. Sistnevnte forhold skjedde etter at han hadde fylt 18 år. Retten kom enstemmig til at de «mindre vesentlige forhold begått etter fylte 18 år» ikke var til hinder for å idømme ungdomsstraff når de alvorligste og definerende lovbruddene «i sin helhet har funnet sted før fylte 18 år», se avsnitt 19.

Høyesteretts vurdering fremstår rimelig ut ifra hensynet til proporsjonalitet. Det vil kunne oppleves uforholdsmessig hvis et lovbrudd som tilsier ungdomsstraff og et lovbrudd som tilsier bot eller en kort betinget dom, til sammen medfører ubetinget fengsel.

Rettskildene oppsummeres slik at det er en skjønsmessig vurdering som avgjør hvilke etterfølgende lovbrudd som hindrer idømmelse av ungdomsstraff når dette i utgangspunktet er aktuelt. I vurderingen har grovhet og omfang av den nye kriminaliteten betydning. Grensen går dersom lovbruddene begått etter fylte 18 år i seg selv tilsier fengselsstraff.

3.2.1 En vurdering av aldersgrensen

Den absolutte aldersgrensen kan virke uhensiktsmessig sett hen til ungdomsstraffens siktemål om å være en individuelt tilpasset og fleksibel reaksjon med rehabiliterende virkning. At den enkeltes behov skal vektlegges, kunne også gitt rom for å vektlegge lovbrüternes mentale utvikling uavhengig av alder. En 18-åring kan være kommet kortere i utviklingen enn alderen tilsier. Da vil alle hensyn som begrunner en mild reaksjon mot barn gjøre seg gjeldende også for vedkommende. På den andre siden kan dette argumentet gjelde for lovbrüterne i alle aldre, ikke bare de rett over myndighetsalder. Når det skal settes en aldersgrense, er det logisk at denne settes på datoen som markerer overgangen fra barn til voksen.

⁴⁰ Matningsdal, *Straffeloven. Kommentartutgave* (2015) s 489

I forarbeidene åpnes det for at reaksjonsformen kan utvides til aldersklassen fra 18-23 år dersom reaksjonen viser seg å være et godt egnet virkemiddel for å forebygge ny kriminalitet.⁴¹ Uttalelsen illustrerer ungdomsstraffens karakter av å være en ny straffart ment for endringer etter hvert som erfaringer tilsier det.

Relevante sammenligningsgrunnlag finnes i Sveriges «ungdomsvård» og den danske «ungdomssanktionen». Begge er reaksjonstyper som har likhetstrekk med den norske ungdomsstraffen fordi de søker å erstatte fengselsstraff for unge med frihetsbegrensninger. I begge tilfellene gjelder det en øvre aldersgrense på 18 år.⁴²

En øvre aldersgrense som sammenfaller med den generelle myndighetsalderen, fremstår naturlig av hensyn til lovens sammenheng og statens forpliktelser etter Barnekonvensjonen.

3.3 Samtykkekravet

Det kreves at lovbrøyteren samtykker. Frivillighet er altså et grunnvilkår for å gjennomføre ungdomsstraff, noe som begrunnes med at samtykket ligger i kjernen av gjenopprettende prosess, og motivasjon er ansett avgjørende for en vellykket gjennomføring av ungdomsstraff.⁴³

Samtykket må være reelt og informert, noe som gjelder generelt for alle typer behandling i konfliktrådet jf. konfliktrådsloven § 11 første ledd andre punktum. Drøftelsene nedenfor tar for seg vilkårene «reelt» og «informert» hver for seg.

3.3.1 Samtykket må være reelt

For at et samtykke skal være reelt, må det eksistere flere alternativer slik at man har noe å velge imellom. Det er ikke tvilsomt at det finnes flere straffalternativer til ungdommer som begår kriminelle handlinger. Både samfunnsstraff og betinget fengselsstraff kan være passende for de mindre alvorlige lovbruddene. Ubetinget fengselsstraff er straffalternativet som er aktuelt i de alvorligste tilfellene.

Et samtykke må også fremsettes uten press ytre press for å være fullt ut reelt.

Ungdomsstraffen idømmes alltid sammen med en subsidiær fengselsstraff som skal

⁴¹ Prop.135 L (2010-2011) s. 114

⁴² NOU 2008:15 s. 118 og 121

⁴³ Europarådets rekommandasjon No R (99) 19

gjennomføres ved brudd. Manglende motivasjon eller uenighet i forhandlingene om ungdomsplanen, regnes som brudd. Analysen kommer tilbake til dette, men det nevnes likevel i denne sammenheng fordi den subsidiære fengselsstraffen kan virke som et pressmiddel for å akseptere ungdomsplanen. Problemstillingen nevnes i forarbeidene, hvor departementet konkluderer med at den subsidiære fengselsstraffen ikke vil være et utilbørlig pressmiddel fordi alternativet i de fleste tilfeller vil være ubetinget fengselsstraff.⁴⁴ Slik avfeies dette mulige problemet med en setning.

Til tross for konklusjonen i lovens forarbeider viser en studie gjennomført av Nordlandsforskning at den bakenforliggende fengselsstraffen i realiteten kan fungere som pressmiddel.⁴⁵ I denne sammenhengen ble det også pekt på at ungdommer samtykket etter klare oppfordringer fra politi, jurist eller ungdomskordinator, uten å egentlig ha motivasjon.

I henhold til proposisjonen skal samtykkekravet forstås slik at det «også omfatter at de forhold barnet er dømt for skal legges til grunn i ungdomsstormøtet».⁴⁶ Slik unngår man at møtet blir brukt til omkamp om faktum, jf. HR-2016-1364-A avsnitt 30. En slik omkamp vil kunne virke som et nytt overgrep for den fornærmede, og ikke ha gjenopprettende effekt. En ungdom som mener seg feilaktig dømt må enten godta at faktum legges til grunn i et ungdomsstormøte, eller sone den subsidiære fengselsstraffen. Selv om det ikke kreves at domfelte erkjenner straffeskyld, vil dette dobbeltsporet vanskelig kunne virke gjenopprettende for en domfelt som mener seg uskyldig dømt. Regelen illustrerer utfordringen ved at de samme reglene skal fungere gjenopprettende både for de unge lovbyrterne og ofrene for kriminaliteten.

Det er ikke alltid slik at fengselsstraffen utgjør et pressmiddel for å velge ungdomsstraff, tvert imot kan den subsidiære straffen være det beste alternativet. Et eksempel på dette er en dom fra Borgarting Lagmannsrett, LB-2018-169500. Gjerningspersonen var aleneforsørger for et barn på ett år, og den delvis betingede fengselsstraffen på 75 dager var derfor et bedre alternativ enn ungdomsstraff med uvisst innhold og en gjennomføringstid på 18 måneder. At

⁴⁴ Prop. 135 L (2010-2011) s. 117

⁴⁵ Eide og Andrews, *Nordlandsrapporten* (2019) s. 57

⁴⁶ Prop. 135 L (2010-2011) s. 117

kvinnen i denne saken og andre kandidater til ungdomsstraff foretrekker fengselsstraff, kan trolig knyttes til minstetiden for gjennomføringen, et tema som behandles i kapittel 5.3.2.

3.3.2 Samtykket må være informert

For at et samtykke skal være informert, må ungdommen ha nok informasjon til å vite hva han eller hun sier ja til. Samtykket gjelder ifølge loven «ungdomsstraff med ungdomsstormøte og ungdomsplan», uten at innholdet av dette utdypes nærmere.

Samtykket må framsettes senest ved hovedforhandlingen i retten, mens innholdet i ungdomsstraffen bestemmes senere som en del av behandling i konfliktrådet. Dette setter en naturlig begrensning for hvor informert samtykket kan være, fordi straffens innhold er delvis ukjent på tidspunktet samtykket kreves.

Konfliktrådet er gitt svært vide rammer for fastsettelsen av ungdomsstraffens innhold, jf. den ikke-uttømmende oppramsingen i konfliktrådsloven § 25 første ledd bokstav a) til h) og andre ledd. Intensiteten på straffen kan altså variere fra å overholde bestemmelser om innetid, til institusjonsopphold. Tiltakene kan være kontrollerende, rehabiliterende og gjenopprettende.

I mange saker vil det finnes nok informasjon i forkant av rettsmøtet slik at ungdommen, så godt det lar seg gjøre, forstår hva som er objektet for samtykket. Målet om bedre informasjon er også påpekt i høringsnotatet, og er dermed en utfordring konfliktrådet er oppmerksomme på i sitt arbeid.⁴⁷ Til tross for dette kan en ikke komme unna de prinsipielle innvendingene mot samtykkekravet. Et samtykke framsatt for retten, kan ikke være fullt ut informert når straffens innhold fastsettes administrativt i konfliktrådet først etter at dommen har falt.

3.3.3 En vurdering av samtykkekravet

De kritiske merknadene i det følgende kan sammenfattes i tre hovedpunkter. Samtykkekravet hindrer en effektiv klageadgang, det ingen gitt sammenheng mellom samtykke og motivasjon og det er generelt utfordrende å sammenblande frivillighet og straff.

Et poeng med samtykkekravet er at det skal sikre motivasjon for ungdomsstraffen. Dette gjelder ikke bare i forbindelse med idømmelsen, men også underveis i straffegjennomføringen. En konsekvens er at ungdomsplanen først trer i kraft ved

⁴⁷ Justis- og beredskapsdepartementet, *Høringsnotatet 20/4007 (2020)* s. 35

ungdommens godkjenning. Bortfall av motivasjon kan slik føre til at gjennomføringen avbrytes jf. konfliktrådsloven § 25 fjerde ledd, som sier at saken skal sendes tilbake til domstolsbehandling dersom det ikke oppnås enighet om ungdomsplanen. Bakgrunnen er at domfelte i slike tilfeller anses å være umotivert.⁴⁸ Det er rimelig å anta at dette stemmer i mange tilfeller.

Morten Holmboe er likevel kritisk til ordningen. Han argumenterer for at den korte veien fra fravær av motivasjon til soning av den subsidiære fengselsstraffen medfører at ungdommen i realiteten ikke har noen klageadgang.⁴⁹ Han anser motstand mot ungdomsplanen som et sunt engasjement – det kan bety at ungdommen er motivert og ønsker å få til en gjennomførbar plan. Kritikken framsettes i lys av klageretten i forvaltningsretten.

Mot Holmboes syn kan det argumenteres for at straffefastsettelsen ikke skal kunne påklages utenom ankeadgangen man har for domstolene. Slik er det for frihetsberøvende straff.

Det er likevel relevant at skillet mellom *straffeutmåling* og *straffegjennomføring* trekkes annerledes ved ungdomsstraff enn ved frihetsberøvende straff. Ved soning av frihetsberøvende straff, har domfelte klageadgang for vedtak som gjelder straffegjennomføringen i tråd med vanlige regler for klage i det offentlige.⁵⁰ Slik kan vedtak som gjelder straffens innhold – blant annet om soning med fotlenke og prøveløslatelse – påklages etter forvaltningslovens regler. Det motsatte er tilfellet for innholdet i en ungdomsstraff, fordi dette bestemmes i ungdomsstormøtet hvor manglende motivasjon anses som vilkårsbrudd.

Bakgrunnen for samtykkevilkåret er som nevnt forutsetningen om at domfelte må være motivert til å gjennomføre ungdomsstraffens tiltak. Det er grunn til å stille spørsmål ved om det kan stilles likhetstegn mellom samtykke og motivasjon.

For det første er det som vist over, ikke alltid ungdommene vet hva de samtykker til, og at motivasjonen dermed uteblir når de forstår hva straffegjennomføringen innebærer av plikter og kontrolltiltak. For det andre kan ungdommen avgi sitt samtykke under påvirkning av

⁴⁸ Prop. 135 L (2010-2011) s. 133

⁴⁹ Holmboe (2014) s. 403

⁵⁰ Lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) § 7

rusmidler og alkohol, og slik ikke være klar over hva de sier ja til. For det tredje kan språkproblemer bidra til å gi et feilaktig inntrykk av at ungdommen er motivert.⁵¹

En ungdom som samtykker kan miste motivasjon underveis i straffegjennomføringen, men det motsatte kan også være tilfellet. En mindre motivert ungdom kan få økt pågangsmot gjennom å møte apparatet rundt ungdomsstraffen som oppmuntrer til gode resultater og til å ta ansvar over eget liv. At ungdomsstraffens suksessrate ikke er avhengig av samtykke ved oppstart, kan tas til inntekt for å fjerne kravet om vilkåret. Å basere ungdomsstraffen på frivillighet, er å gi mye ansvar til den domfelte. Det er i seg selv problematisk å gi et barn ansvar for egen straffegjennomføring.

Et relevant sammenligningsgrunnlag finnes i psykiatriens forbud mot overføring fra frivillig til tvungent psykisk helsevern, jf. lov om psykisk helsevern § 3-4 første ledd.⁵² Bestemmelsen begrunnes med «prinsippet om at 'bordet ikke skal fange'».⁵³ Det som kan sluttes av regelen, er at en pasients frivillighet ikke senere skal brukes mot han eller henne blant annet fordi dette kan virke ødeleggende for tillit i kontakt mellom pasient og behandler. Regelen har ingen direkte overføringsverdi til ungdomsstraff fordi det går et grunnleggende skille mellom helsehjelp og straff. Likevel inneholder psykisk helsevern noen elementer som har likheter med ungdomsstraff. På grunn av ungdomsstraffens behandlingspreg, er tillit mellom ungdomskoordinator og den unge lovbryteren viktigere enn ved tradisjonell straff, hvor behovet for tillit mellom fengselsbetjent og innsatt ikke er like fremtredende. En ungdomskoordinator vil i mange tilfeller ha et nært og tillitsbasert forhold til ungdommen, og kan være den eneste voksenpersonen som ungdommen stoler på. Dette vil kunne føre til interessekonflikt ved for eksempel vilkårsbrudd.

Et mer nærliggende sammenligningsgrunnlag – samfunnsstraffen – baserer seg på samtykke jf. straffeloven § 48 første ledd bokstav c. Det er likevel vesentlige forskjeller ved straffartene som gjør at samtykket har mer komplekse implikasjoner for ungdomsstraffens vedkommende. Samfunnsstraffen går ut på å gjennom arbeidsoppgaver og andre tiltak sine tilmålte timer, og skal slik være en konstruktiv reaksjon med individualpreventiv virkning. Ved

⁵¹ Justis- og beredskapsdepartementet, *Høringsnotatet 20/4007* (2020) s. 35

⁵² Lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven)

⁵³ Ot.prp.nr. 11 (1998-1999) s. 153

ungdomsstraff kreves det blant annet at ungdommen i ungdomsstormøtet skal forholde seg til domstolens versjon av faktum, selv om han eller hun ikke nødvendigvis er enig eller anser seg skyldig. Det stilles altså høye krav til ungdommer som soner ungdomsstraff, til tross for nevnte uttalelser om at barn ikke kan ventes å ha den samme virkelighetsforståelsen og evnen til å se konsekvenser som voksne har.

Oppsummert er det problematisk å kreve samtykke for å idømme straff. Straff henger naturlig sammen med tvang, ikke med frivillighet. Det kan vanskelig aksepteres at selve frivilligheten er et nødvendig inngangsvilkår for de inngripende tvangstiltakene som ungdomsstraffen medfører.

I tillegg til at samtykkekravet er kritisert i teorien, foregår det i domstolene en nedjustering av vilkårets betydning. Til illustrasjon er det en gjenganger i rettspraksis at dommeren vurderer samtykkets realitet, se blant annet HR-2017-579-A avsnitt 21, HR-2016-1364-A avsnitt 30 og LG-2018-24847. Et fellestrekk er at ungdommen formelt samtykker, men at dommeren likevel ikke anser vedkommende som motivert på grunn av manglende erkjennelse av de faktiske forholdene. I realiteten ser det ut til at retten egentlig vurderer tiltaltes egnethet og motivasjon ved spørsmål om samtykke.

Slik kan det oppstå tilfeller hvor ungdommer formelt sett samtykker, men likevel ikke tilfredsstillende vilkårene til ungdomsstraff. Dette er ikke i tråd med inntrykket loven gir, hvor vilkåret simpelthen er at «lovbryteren samtykker».

På grunn av problemet med samtykkekravet, foreslår Justisdepartementet at det skal erstattes av en egnethetsvurdering.⁵⁴ En innvending mot å fjerne samtykkekravet, er at ungdomsstraffen i så fall tar avstand fra et grunnpremiss ved den gjenopprettende prosess. Dette ser ut til å gi uttrykk for en mer generell tendens. I høringsnotatet foreslås det blant annet at det gjenopprettende møtet ikke lenger skal være et lovkrav, men en intensjon.⁵⁵ Slik kan man overkomme utfordringer knyttet til manglende erkjennelse av de faktiske forhold, og straffen kan bedre tilpasses den enkelte.

⁵⁴ Justis- og beredskapsdepartementet, *Høringsnotatet 20/4007* (2020) s. 159

⁵⁵ JD, *Høringsnotatet* (2020) s. 59

3.4 Kravet om bosted i Norge

Det er et absolutt krav at barnet har bosted i Norge. En naturlig språklig forståelse av «bosted» er det stedet hvor man lever og oppholder seg i det daglige. Etter forarbeidene innebærer det at «bosettingen både har vært av en viss varighet og er ment å vare ved en viss tid». Det er likevel ikke nødvendig å være norsk statsborger.⁵⁶

Ungdomsstraff innebærer tett sosial kontroll over en lengre periode gjennom ungdomsstormøte, ungdomsplan og ungdomsoppfølging. Typisk innhold i ungdomsplanen er krav om å delta i kriminalitetsforebyggende programmer og møte for politi eller kriminalomsorgen.⁵⁷ Kravet til samarbeid mellom alle innblandede parter gjør at gjennomføringen vanskelig kan skje i utlandet. Det er derfor forståelig at departementet begrunner bostedskravet med praktiske hensyn og viser til «den aktiviteten som kreves av den domfelte under straffegjennomføringen».⁵⁸

Barnekonvensjonen artikkel 2 gir forbud mot «discrimination of any kind». Spørsmålet er da om kravet om bosted i Norge er forenelig med konvensjonen, da det vil skapes et skille mellom barn med bosted i og utenfor Norge. Problemet oppstår når barnet som har brutt loven i utgangspunktet er egnet til ungdomsstraff, men diskvalifiseres på grunn av sitt bosted i utlandet. I slike tilfeller vil det ofte være snakk om barn med særlige utfordringer og hjelpebehov. Holmboe argumenterer for at det absolutte bostedskravet reelt sett medfører diskriminering av sårbare barn.⁵⁹ Det er på det rene at diskrimineringsforbudet omfatter også denne typen diskriminering, selv om det ikke rettes mot en særskilt gruppe.

Hvorvidt bostedskravet representerer diskriminering, må vurderes på bakgrunn av hva som blir reaksjonen for unge utenlandske lovbrøyttere. En ubetinget fengselsstraff er både formelt og reelt en strengere reaksjon enn ungdomsstraff, og vil virke diskriminerende slik som Holmboe hevder. Det finnes likevel flere straffalternativer enn ungdomsstraff og ubetinget fengselsstraff, og kravet om bosted i landet trenger ikke nødvendigvis å få en diskriminerende virkning.

⁵⁶ Prop.135 L (2010-2011) s. 164

⁵⁷ En ikke-uttømmende liste over tiltak finnes i konfliktrådsloven § 25 første ledd

⁵⁸ Prop.135 L (2010-2011) s. 164

⁵⁹ Holmboe (2014) s. 406

En sak fra Gjøvik tingrett illustrerer dette, se TGJOV-2020-6684. En utvekslingsstudent på 17 år hadde gjort seg skyldig i voldtekt av en 13-åring mens han bodde i Norge. Retten kom på grunn av formildende omstendigheter til at ungdomsstraff var den riktige reaksjonen, men problemet var at bostedsvilkåret ikke var oppfylt. Valget sto da mellom å gi betinget eller ubetinget fengselsstraff, og under tvil ble det konkludert med at straffen i sin helhet skulle gjøres betinget. Normalstraffenivået i en slik sak er 4 års ubetinget fengsel. Det retten la vekt på i formildende retning, var lovbrysterens særlig sårbare situasjon som ung utlending uten familie og venner i Norge.

Til tross for det absolutte bostedsvilkåret, viser dommen at reglene om straffeutmåling gir så stort rom for skjønn at lovbrysterens unge alder kan få avgjørende betydning i formildende retning. Det er dermed ikke slik at bostedsvilkåret nødvendigvis fører til diskriminering. Straffeloven § 33 tilsier en mild behandling av barn uavhengig av om alternativet blir ungdomsstraff eller en annen mildere reaksjonsform. Fornes peker i denne sammenhengen på at antallet barn idømt fengsel var synkende også før innføringen av ungdomsstraff.⁶⁰

Likhetshensyn taler likevel imot at bostedsvilkåret skal sette grenser for hvilke ungdommer som kan idømmes straff i frihet. Selv om dommen fra 2014 viser at bostedskravet ikke hindrer en human behandling av utenlandske ungdomskriminelle, så gir loven ingen garanti. Det vil være opp til dommerens skjønn hva som er det mest nærliggende alternativet til ungdomsstraff.

Til sammenligning gjelder det også bostedsbegrensinger for idømmelse av samfunnsstraff, med den forskjell at det er akseptert med bosted i Norden.⁶¹ Vilkåret er begrunnet med muligheten til å føre kontroll med domfelte.⁶²

4 Ungdomsstraffens anvendelsesområde

4.1 Innledning

For at ungdomsstraff skal kunne idømmes, kreves det at «lovbrysteren har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet», men også at «hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en

⁶⁰ Fornes (2016) s. 241

⁶¹ Straffeloven § 48 første ledd bokstav c.

⁶² Ot.prp. nr. 5 (2000–2001) s. 127

reaksjon i frihet» jf. straffeloven § 52 a bokstav b) og d). For bestemmelsen i sin helhet, se kapittel 3.1. I det følgende drøftes den nedre og den øvre grensen hver for seg.

4.2 Den nedre grensen

Ungdomsstraffens virkeområde begrenses nedad mot de mildere straffereaksjonene. Det stilles krav om gjentatt eller alvorlig kriminalitet.

Terskelen «gjentatt eller alvorlig» markerer at ikke lovbrudd av enhver alvorlighetsgrad kvalifiserer til ungdomsstraff. Reaksjonen er ment for tilfellene hvor alternativet er ubetinget fengsel, den tyngre gruppen av unge lovbryttere.⁶³ Den nedre grensen er i tråd med formålet med lovfestingen av ungdomsstraff, som er å redusere antall barn i fengsel. Derfor skal ikke ungdomsstraff idømmes i stedet for de mildere reaksjonsformene.⁶⁴

En begrunnelse for terskelen er premisset om at ungdomsstraff skal imøtegå behovet for gjenopprettelse. Engangshendelser som for eksempel simple trafikkovertrедelser eller skadeverk, springer som regel ikke ut fra et behov for hjelp og streng sosial kontroll. Dette er likevel ingen selvfølge, da behandlingsbehovet kan være stort også i saker med mindre alvorlige lovbrudd. Særlig gjelder dette for saker som står i sammenheng med narkotika. Rus- eller vinningskriminalitet som er ansett mindre alvorlig etter straffeloven, kan like fullt være symptomer på alvorlige problemer og følgelig et stort behov for hjelp.

I denne sammenhengen er det relevant å nevne ungdomsoppfølging som i sitt innhold har klare likhetstrekk med ungdomsstraff. Oppfølgingen kan idømmes som vilkår for betinget dom, jf. straffeloven § 37 bokstav j. Dermed er ungdomsoppfølging et aktuelt alternativ for ungdommer som ikke begår gjentatt eller alvorlig kriminalitet, men likevel trenger hjelp og støtte. Reelt sett grenser dermed ungdomsstraffen nedad mot en straffart med lignende innhold og virkning, og lavere terskel for idømmelse.

Den nedre terskelen begrunnes videre i proporsjonalitetshensyn. Ungdomsstraff er en streng straff med høy intensitet.⁶⁵ Og fordi straff er en reaksjon på en handling, kreves det grove handlinger for å legitimere strenge straffer.

⁶³ Prop. 135 L (2010-2011) s. 114

⁶⁴ Prop. 135 L (2010-2011) s. 115

⁶⁵ *Op.cit.*

Det er ikke bare fengselsstraff som skal erstattes. Ungdomsstraffen skal også kunne idømmes i «tilfeller der barnet ikke blir idømt fengselsstraff, selv om lovbruddet er av en slik art at en voksen normalt ville blitt idømt fengselsstraff for dette».⁶⁶ I proposisjonen omtales ungdomsstraff som «et alternativ til ... strenge samfunnsstraffer», mens tilsvarende formulering i utredningen er «de lengste samfunnsstraffene».⁶⁷ Dette oppfattes ikke som en realitetsforskjell fordi streng og lang samfunnsstraff betyr det samme.

Det var som nevnt i årene frem mot 2014 en økende tradisjon for å idømme samfunnsstraff for kriminalitet hvor lovbruddets art tilsa fengselsstraff, men lovbrøyteren var under 18 år på gjerningstidspunktet. Ungdomsstraffen skal være en strengere reaksjon enn samfunnsstraff, og det kan derfor virke som at det har skjedd en straffeskjerpning for ungdommer som tidligere ville blitt idømt de strenge samfunnsstraffene.⁶⁸ Motsatt vurderer Ståle Eskeland ungdomsstraff som en mildere reaksjon enn samfunnsstraff, uten at han begrunner sitt syn noe nærmere.⁶⁹ Fordi innholdet i begge straffarter er varierende, kan det ikke konkluderes generelt på dette spørsmålet. Likevel antas ungdomsstraffen å være både mer krevende og mer inngripende enn samfunnsstraff i de fleste tilfeller.

I vurderingen av om det har skjedd en straffeskjerpning, må det tas i betraktning at samfunnsstraff fram mot 2014 ble idømt for relativt alvorlig kriminalitet. Dette henger sammen med begrensningene i frihetsberøvelse av barn som Norge forpliktet seg til gjennom Barnekonvensjonen. Ungdomsstraff skal ikke bare være strengere, men også en mer egnet og tilpasset reaksjon for unge lovbrøytere. Dette kan tilsi at ungdomsstraff kan være en mer hensiktsmessig reaksjon å idømme mindreårige enn samfunnsstraff.

4.2.1 Nærmere om vilkårene gjentatt og alvorlig

«Gjentatt kriminalitet» forstås slik at lovbrøyteren har gjort seg skyldig i flere enn ett lovbrudd. Det ikke er nok å ha utført handlinger med elementer av gjentakelse i seg, så lenge disse subsumeres som samme lovbrudd. Forarbeidene angir en vid tolkning av gjentatt-begrepet, slik at to lovbrudd vil kunne kvalifisere til ungdomsstraff. Dette er på grunn av at hensikten er

⁶⁶ NOU 2008:15 s. 12

⁶⁷ Prop. 135 L (2010-2011) s. 114 og NOU 2008: 15 s. 149

⁶⁸ Prop. 135 L (2010-2011) s. 116

⁶⁹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave (2017) s. 437

å «fange opp vedkommende på et tidlig stadium, for å forhindre en kriminell løpebane».⁷⁰ Individualpreventive hensyn står altså sentralt.

Det er faren for flere gjentakelser som begrunner ungdomsstraff ved gjentatt kriminalitet. Dette fremstår som naturlig. Gjentakelser er i seg selv det klareste varselet om gjentagelsesfare. Kriminologisk forskning bekrefter at kriminelle ungdommer har større sannsynlighet for å fortsette å begå lovbrudd som voksne.⁷¹ Det er derfor i tråd med individualpreventive hensyn og hensyn til samfunnet i det større å iverksette ungdomsstraff når systemet fanger opp en ung gjenganger.

Etter en naturlig språklig forståelse fremstår vilkårene gjentatt og alvorlig som alternative og uavhengige av hverandre på grunn av bindeleddet «eller». Det er likevel ikke alle gjentakelser som åpner for ungdomsstraff. De individualpreventive hensynene som taler for å anvende ungdomsstraff, må avveies mot begrensningene som ligger i at straffarten skal brukes som reaksjon mot grovere lovbrudd begått av unge lovbrøyttere. Ifølge Matningsdal er kriteriene «gjentatt» og «alvorlig» avhengige av hverandre slik at jo færre lovbrudd, jo mer alvorlig må det enkelte lovbrudd være for å kvalifisere til ungdomsstraff.⁷² Alvorlig er slik sett det dominerende vilkåret, og gjentagelsesalternativet kan ses som et moment i alvorlighetsvurderingen. Rettsregelen er dermed slik at to lovbrudd *kan* kvalifisere til ungdomsstraff, men da kreves det en viss alvorlighetsgrad. Relativiseringen medfører for eksempel at en ungdom som er skyldig i et mindre tyveri (strl. § 323) og et tilfelle av kroppskrenkelse (strl. § 271), ikke kvalifiserer til ungdomsstraff, fordi lovbruddene kumulert ikke er alvorlige nok.

Hva vil det da si at kriminalitet er «alvorlig»? Begrepet sikter til de mer straffverdige handlingene, handlinger som gjør stor skade og fordømmes bredt av befolkningen. Alvorlig kriminalitet legitimerer strenge straffer. Begrepet har ingen entydig mening, og er ikke legaldefinert. Det som taler for en mer presis definisjon, er likhetsbetraktninger og sammenheng i lovverket. Det er likevel noen fordeler ved å operere med et begrep som gir rom for tolkning. Det gir for det første mulighet for at innholdet endrer seg dynamisk og at reglene tilpasses samfunnet uten at det er nødvendig med lovendring. For det andre skal

⁷⁰ Prop. 135 L (2010-2011) s. 164

⁷¹ Fornes (2021) s. 60 med videre henvisninger.

⁷² Matningsdal *Straffeloven. Lovkommentar* (2015) s. 491

ungdomsstraffen være en individuelt tilpasset reaksjon, noe som taler mot en helt kategorisk avgrensning.⁷³

I forarbeidene drøftes det hvordan begrepet skal forstås, og departementet kommer til at «'alvorlig kriminalitet' i denne sammenheng bør forbeholdes straffebud med en øvre strafferamme på fengsel i 3 år eller mer». Dette er ingen absolutt regel, men en klar og tydelig retningslinje.

Vagheten knyttet til vilkåret «alvorlig» illustrerer at ungdomsstraffens nedre grense vanskelig kan fastsettes klart.⁷⁴ Et eksempel på et grensetilfelle er en sak fra Eidsivating Lagmannsrett hvor en 15 år gammel gutt sto ansvarlig for «alvorlige kroppskrenkelser og trusler», se LE-2019-43778. Ungdomsstraff var den best egnede reaksjonen for guttens behov. Etter lovens ordlyd skulle ungdomsstraff være anvendelig i dette tilfellet, fordi gutten hadde begått både gjentatt og alvorlig kriminalitet. Lagmannsretten fant i lys av at ungdomsstraff skal erstatte fengselsstraff og de strenge samfunnsstraffene, at terskelen for ungdomsstraff likevel ikke var nådd, forholdene var ikke alvorlige nok. I stedet ble det idømt 90 timer samfunnsstraff.

Oppsummert unndrar ungdomsstraffen seg en klart fastsatt nedre grense. Dette skyldes at vurderingen mot de mildere straffereaksjoner knyttes både til strafferamme, men også reaksjonens egnethet. Det er dermed overlatt til Høyesterett å gi videre føringer for ungdomsstraffens anvendelsesområde. Et praktisk viktig poeng er at også ungdommer som begår mindre alvorlig kriminalitet gjennom ungdomsoppfølging møtes med reaksjoner som innholdsmessig har store likheter med ungdomsstraff. Den nedre grensen er dermed tydeligere i teori enn i praksis.

4.3 Den øvre grensen

Ungdomsstraff skal ikke idømmes der hensynet til straffens formål med tyngde taler mot en reaksjon i frihet. I disse tilfellene er det frihetsberøvelse i form av ubetinget fengsel som er alternativet.⁷⁵

⁷³ Prop. 135 L (2010-2011) s. 163

⁷⁴ Fornes (2021) s. 279

⁷⁵ Prop. 135 L (2010-2011) s. 164

Uttrykket «straffens formål» er vagt fordi det kan henviser til mange forskjellige aspekter ved hvorfor vi straffer. En tolkning ut ifra konteksten tilsier at allmennpreventive hensyn klart faller innenfor ordlyden. Det er allmennpreventive hensyn i vid forstand som klarest legitimerer frihetsberøvelse for de groveste lovbruddene. Myndighetene har et behov for å reagere kraftig på slike overtredelser for å vise befolkningen fordømmelse.

Høyesteretts avgjørelse HR-2016-1364-A har stor relevans for fastsettelsen av ungdomsstraffens øvre grense, særlig på grunn av de prinsipielle uttalelsene. En konkretisering av «straffens formål» finner retten i forarbeidene til straffeloven av 2005, se avsnitt 36. Det vises til individual- og allmennpreventive virkninger, opprettholdelse av den sosiale ro, straffens mentalhygieniske virkning og hensynet til den krenkede. Det vises også til at straff kan bidra til «et samfunn preget av åpenhet og trygghet og fri fra unyansert privat rettshåndheving». Rettsvesenet må med andre ord reagere kraftig nok til å avverge at selvtekt og hevn blir en naturlig løsning på kriminalitet. I påfølgende avsnitt fremheves straffens betydning for «den alminnelige etiske vurdering av den aktuelle handling og for den alminnelige respekt for det aktuelle retts gode». Dette forstås som en presisering av hensynet til den alminnelige rettsfølelsen og de beskyttelsesverdige interessene.

Disse begrunnelsene bak straff retter seg hovedsakelig mot andre enn gjerningspersonen selv, og illustrerer slik et viktig poeng. Ved de groveste lovbruddene vil straffens funksjon som normerende mot uønskede handlinger dominere, og hensynet til lovbrøyteren, i dette tilfellet barnet, må vike.

Det er likevel en høy terskel for at hensynet til straffens formål diskvalifiserer til ungdomsstraff. Dette følger av ordlyden «med tyngde», som er den eneste bokstavelige forskjellen mellom samfunnsstraffens og ungdomsstraffens øvre grense. Terskelen «med tyngde» er tatt inn for å markere at ungdomsstraff kan benyttes i grovere tilfeller enn de som møtes med samfunnsstraff.⁷⁶

Regelen i straffeloven § 33 om at fengselsstraff må være «særlig påkrevd», har relevans for tolkningen av § 52a bokstav d). Selv om terskelen er oversteget i sjiktet for ungdomsstraffens øvre grense, gir bestemmelsen uttrykk for at lovgiver har ansett fengsel som absolutt siste

⁷⁶ Prop. 135 L (2010-2011) s. 115

utvei for unge lovbrøtere. Det er bare unntaksvis at ungdomsstraffens øvre grense overstiges. Analysen tar for seg § 33 sin betydning for straffeutmålingen i kapittel 5.1.

I forarbeidene vises det til to typetilfeller som kan begrunne at ungdomsstraff ikke er tilstrekkelig. Dette er ved svært høy risiko for ny kriminalitet, og når det er begått svært alvorlige lovbrudd.⁷⁷ Med andre ord gjenfinnes vilkårene i ungdomsstraffens *nedre* grense i den *øvre* grensen. Ungdomsstraffens virkeområde avgrenses ved at kriminaliteten skal være alvorlig, men ikke for alvorlig, eventuelt at det foreligger gjentakelsesfare, der denne ikke er for stor.

Begrunnelsen for at det må idømmes fengselsstraff hvor gjentakelsesfaren er stor, er behovet for å forhindre flere lovbrudd fra samme person. Normalt vil de individualpreventive virkninger tale mot frihetsberøvelse, men det finnes unntak. I den nevnte avgjørelsen HR-2016-1364-A, vises det til «de sjeldne tilfellene at risikonivået er så høyt at fengselsstraff er nødvendig for å komme i posisjon til å påbegynne atferdsendring», se avsnitt 32. Altså er det snakk om spesialtilfellene der fengselets inkapasiterende virkning er nødvendig for å fysisk hindre personen i å begå flere lovbrudd.

Ungdomsstraffens øvre grense omtales i dommen som en «viktig, men kanskje noe uklar, skranke». I avsnitt 35 slutter retten basert på forarbeidsuttalelser at «ved drap og alvorlige seksuallovbrudd endres utgangspunktet. For slike lovbrudd må det normalt utmåles ubetinget fengselsstraff også om gjerningspersonen er under 18 år». Likevel ikke slik at «ungdomsstraff er utelukket selv ved alvorlige seksuallovbrudd».

Etterfølgende underrettspraksis illustrerer at bestemmelsen av ungdomsstraffens øvre grense er nærmere overlatt til dommerskjønn. Et eksempel på at alvorlig voldtekt har ført til fengselsstraff, finnes i LB-2018-183637. Motsatt førte grov voldtekt av barn under 14 år til ungdomsstraff i LE-2020-167360.

Oppsummert er ungdomsstraffens grense oppad begrunnet med at den fornærmede og samfunnet ellers kan ta skade dersom de mest alvorlige lovbrudd fører til straff i frihet. For

⁷⁷ *Op.cit.*

gjerningspersonene med høyest gjentakelsesfare vil straff i frihet heller ikke være tilstrekkelig for å hindre tilbakefall.

4.4 Nærmere om reaksjonsvalget

4.4.1 Momenter av betydning ved valg av straffereaksjon

Ungdomsstraff er en av flere alternative straffereaksjoner, og det er domstolene som avgjør hvilken reaksjon som skal idømmes i hver sak. Straffeutmåling i norsk rett er sterkt preget av skjønn. Derfor er det av interesse å se nærmere på momenter av betydning for reaksjonsfastsettelsen i saker hvor ungdomsstraff blir vurdert.

Kravet om forholdsmessighet er førende for reaksjonsvalget. Dette illustreres blant annet av at ungdomsstraffens virkeområde avgrenses oppad og nedad ut ifra lovbruddets grovhet og lovbryterens gjentakelsesfare. Som påpekt innledningsvis, har forholdsmessighetshensyn en side både til objektiv grovhet og til subjektiv skyld.

Det at alle vilkårene for ungdomsstraff er oppfylt, kan være en indikasjon på at ungdomsstraff er den mest hensiktsmessige reaksjonen. I enkelte tilfeller vil ungdommen oppfylle vilkår for både samfunnsstraff og ungdomsstraff, og samtykke til begge reaksjoner. Domstolen er ikke bundet til å idømme noen av reaksjonstypene, fordi begge er alternative straffereaksjoner.

I utredningen argumenteres det med bakgrunn i forskning for at «intensive tiltak ikke bør benyttes overfor personer med et lavt risikonivå for gjentatt kriminalitet» fordi dette kan «øke problematferden».⁷⁸ Uttalelsen forstås slik at alvorlige lovbrudd fremdeles kan møtes med samfunnsstraff dersom gjentakelsesfaren er lav. Uforholdsmessig strenge reaksjoner vil kunne føre til mer kriminalitet. Aktuelle tilfeller vil være når personundersøkelsen eller rettsforhandlinger viser at ungdommen jevnt over klarer seg bra, og den straffbare atferden var et engangstilfelle. Det er altså forholdsmessighet, og videre individualprevensjon som begrunner at det ikke kan benyttes ungdomsstraff i de mindre alvorlige tilfellene.

Forholdsmessighet kan også være en begrunnelse for å anvende fengselsstraff i stedet for de mildere straffarter. I Rt. 2012 s. 34 ble samfunnsstraff vurdert som en for mild reaksjon mot

⁷⁸ NOU 2008:15 s. 149

medvirkning til selvmord. Dette var på grunn av at fengselsstraff var «den reaksjonen som klarest uttrykker at samfunnet ikke kan akseptere den aktuelle handlemåte», se avsnitt 26.

4.4.2 Følger av at lovbryteren ikke samtykker

En problemstilling oppstår dersom ungdommen ikke samtykker til ungdomsstraff i de tilfellene dette er en aktuell reaksjon. Manglende samtykke endrer ikke det faktum at tiltalte var umyndig på gjerningstidspunktet, og at adgangen til å idømme frihetsberøvende straff begrenses av straffeloven § 33 og Barnekonvensjonen artikkel 37. Det endrer heller ikke at man står overfor en ungdom som har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet, og at det følgelig er behov for en streng reaksjon. Hvilken straff som da ilegges, må bero på en konkret vurdering.

En mulighet er at ungdomsstraffen tenkes bort, og vurderingen av de gjenværende straffalternativene gjøres på dette grunnlaget. Samfunnsstraff er en naturlig reaksjon ved de mindre alvorlige tilfellene. Ved de mest alvorlige tilfellene idømmes fengselsstraff, såfremt terskelen for frihetsberøvelse er nådd. Mellomløsninger kan være betinget eller delvis betinget fengsel.

Manglende samtykke til ungdomsstraff trenger ikke å bety at også samfunnsstraff er uaktuelt. Formålet om å redusere antall barn i fengsel taler for at det kan idømmes samfunnsstraff selv om ungdommen ikke er motivert for ungdomsstraff. Det samme gjør Barnekonvensjonen artikkel 37 og straffeloven § 33 som oppstiller en svært høy terskel for å idømme barn frihetsberøvelse. Barnet har ikke «brukt opp» sitt vern mot frihetsberøvelse ved å ikke samtykke. Bestemmelsene har selvstendig betydning i tillegg til at de ligger til grunn for utformingen av ungdomsstraffens regler, se også Holmboe.⁷⁹

Det er likevel noen problematiske aspekter ved at fravær av samtykke kan føre til samfunnsstraff. Hvis manglende samtykke konsekvent medfører at det idømmes en mildere straffart, vil det fra ungdommens ståsted tolkes som en oppfordring til ikke å samtykke. Slik kan ungdomsstraffen utvikle seg til å bli illusorisk – uten reelt innhold.

Til illustrasjon vises det til Rt. 2013 s. 416 om trygdebedrageri. Domfelte hadde ikke samtykket til samfunnsstraff, og Høyesteretts vurdering gikk ut på om det skulle ilegges

⁷⁹ Holmboe (2014) s. 410

betinget eller ubetinget fengselsstraff. Domfelte var voksen, men hensynet til barnets beste var relevant i den konkrete saken fordi hun hadde aleneansvar for et barn med særlige behov. Høyesterett lot hensynet til at samfunnsstraffen skulle ha et reelt innhold, gå foran hensynet til barnets beste, fordi i motsatt fall «ville det i realiteten bli opp til domfelte å avgjøre om straffen skal settes til betinget fengsel», se avsnitt 23.

Et annet argument for tilbakeholdenhet med å idømme samfunnsstraff som alternativ til ungdomsstraff, finnes i systembetraktninger. Å trekke samtykket i løpet av gjennomføringstiden, regnes som vilkårsbrudd. Konsekvensene er ofte at den subsidiære fengselsstraffen må fullbyrdes, og samfunnsstraff er utelukket ved brudd på ungdomsstraffen.⁸⁰ Dette taler imot at å nekte ungdomsstraff i rettsforhandlingene skal kunne medføre samfunnsstraff.

Likevel har disse to typetilfellene forskjeller som kan forsvare ulike konsekvenser. Prosessøkonomiske hensyn taler for å gi fordeler til en domfelt som er klar over manglende motivasjon fra før straffegjennomføringen settes i gang.

5 Straffeutmålingen

5.1 Innledende om fengselsstraffens nedre grense

Når straffeutmåling for barn kommenteres, er det naturlig å innlede med bemerkninger knyttet til terskelen for å idømme fengselsstraff. Dette er relevant for alle saker som gjelder alvorlig kriminalitet begått av barn.

Straffeloven § 33 sier at mindreårige bare kan idømmes ubetinget fengselsstraff når det er særlig påkrevd. Uttrykket angir en høy terskel for frihetsberøvelse av barn.

I forarbeidene legges det opp til en bred vurdering av om vilkåret er oppfylt, det avhenger av «lovbruddets art og forholdene ellers». Også subjektive forhold på lovbrysterens side kan begrunne fengselsstraff.

At regelen kun gjelder ubetinget fengsel, betyr at det er selve frihetsberøvelsen som i det lengste skal unngås. En betinget dom og andre frihetsinnskrenkende reaksjoner vil også kunne

⁸⁰ Holmboe, Morten, *Konfliktrådsloven, kommentarutgave*, 2016 s. 115

være belastende for den unge lovbrøyteren, men er likevel grunnleggende forskjellig fra en fengselsstraff. Forskjellen ligger i selve frihetsberøvelsen.

Hovedregelen er at fengselsstraff ikke kan idømmes førstegangsforbrytere, med unntak av når det gjelder «en alvorlig straffbar handling».⁸¹ Som nevnt er ikke begrepet «alvorlig» klart definert i strafferettslig sammenheng. Hadde uttrykket hatt et entydig meningsinnhold, ville den nedre grensen for frihetsberøvelse og ungdomsstraff vært sammenfallende. Loven forstås ikke på denne måten. Dette begrunnes blant annet med at ungdomsstraffen i tillegg til å erstatte fengselsstraff, kan idømmes i stedet for de strengeste samfunnsstraffene. En begrunnelse finnes også i at ungdomsstraffen ikke innebærer frihetsberøvelse, og dermed ikke er en like inngripende reaksjon som fengsel.

Et spørsmål er om straffeloven § 33 har et mer snevert anvendelsesområde enn Barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav (b). Straffeloven § 33 gjelder «ubetinget fengsel». Den originale teksten i barnekonvensjonen sier at «[n]o child shall be deprived of his or her liberty», og kan forstås som frihetsberøvelse i videre forstand enn ubetinget fengselsstraff. Derfor kan det spørres om institusjonsopphold jf. konfliktrådsloven § 25 andre ledd, faller innenfor Barnekonvensjonens begrensning.

En nylig dom avsagt av Hålogaland Lagmannsrett, LH-2021-47812, har interesse i denne sammenhengen. Domfelte fikk fradrag i ungdomsstraffens gjennomføringstid som svarte direkte til tiden vedkommende var tvangsplassert på institusjon i henhold til barnevernloven § 4-24.⁸² At retten anerkjente at frihetsberøvelse utenfor strafferettsinstituttet kunne danne grunnlag for fradrag i straff, kan tas til inntekt for at institusjonsopphold medfører at barnet blir «deprived of his or her liberty».

Hvilken grad av frihetsberøvelse et institusjonsopphold medfører er likevel svært varierende, og det kan ikke konkluderes med at Barnekonvensjonen på generelt grunnlag tilsier en innskrenkende tolkning av konfliktrådsloven § 25 andre ledd. Dette er et spørsmål uten noe avklart svar, og det vil gå utover avhandlingens grenser å foreta en nærmere analyse. I det

⁸¹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 435

⁸² Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)

vesentlige forstås straffeloven § 33 og Barnekonvensjonen artikkel 37 slik at de angir den samme terskelen.

5.2 Utmålingen av ungdomsstraff

Straffutmålingen av ungdomsstraff reguleres i straffeloven § 52 b første ledd:

«I dom på ungdomsstraff skal retten fastsette:

- a) En gjennomføringstid mellom seks måneder og to år. Dersom den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff er klart lengre enn to år, kan en gjennomføringstid på inntil tre år fastsettes
- b) En subsidiær fengselsstraff, som skal svare til den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff.»

Retten skal i utgangspunktet fastsette en gjennomføringstid mellom seks måneder og to år. Bestemmelsens utforming gir inntrykk av at dette er den klare hovedregelen. Så lenge dommeren holder seg innenfor rammene, er skjønnsutøvelsen ikke lovbundet.

Det åpnes for gjennomføringstid på inntil tre år i de tilfellene fengselsstraffen som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff, er klart lengre enn to år. Det er altså fengselsstraffen i den konkrete saken som er bestemmende.

At straffen «kan» forlenges, betyr at det er opp til dommerens skjønn å vurdere om en lengre straff er hensiktsmessig, og at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom lovbruddets grovhet og ungdomsstraffens lengde. Retten står fritt til å gi kortere straffer til også de mest alvorlige lovbruddene.

Forarbeidene gir noen føringer for hvordan lengden på straffen skal fastsettes. Det skal gjøres en bredere helhetsvurdering enn ved tradisjonell straffutmåling. I tillegg til lovbruddets art og grovhet, skal det legges vekt på «barnets individuelle behov».⁸³ Om vurderingen sies det at tradisjonelle momenter for straffutmåling trer i bakgrunnen, og at det ikke skal utvikles en fast sammenheng mellom grovheten på lovbruddet og lengden på straffen. Dette er på grunn av at hjelpetiltakene i en ungdomsplan ofte må gå over en viss tid for å få effekt.⁸⁴ «Effekt»

⁸³ Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

⁸⁴ Prop. 135 L (2010-2011) s. 131

forstås i denne sammenheng som den individualpreventive effekten. Et overordnet mål med ungdomsstraff er å hindre tilbakefall.⁸⁵

Fordi barnets hjelpebehov påvirker spørsmålet om utmåling, er det ikke noe fast forhold mellom lovbruddet og ungdomsstraffens lengde. At straffefastsettelsen skal fastsettes individuelt understrekes ved at utholdt varetekt *kan* tas i betraktning i helhetsvurderingen, men det er ikke noe krav.⁸⁶

Det impliseres likevel en viss sammenheng med tradisjonell straffeutmåling fordi lange fengselsstraffer legitimerer de lengste ungdomsstraffene. Lovbruddets grovhet er slik relevant for fastsettelsen av ungdomsstraff, men den er ikke bestemmende. Rettspraksis gjennomgått i denne analysen kan tyde på at det har utviklet seg et mønster i at de groveste lovbruddene, som voldtekter og grove ran, har medført de lengste ungdomsstraffene.

Vurderingstemaene for straffeutmåling illustrerer at ungdomsstraffen søker å oppfylle delvis motstridende formål samtidig, straff og hjelp. Kombinasjonen kan føre til at grove lovbrudd kan møtes med korte straffer dersom ungdommen ikke vurderes til å ha et stort hjelpebehov. Motsatt kan det reageres med lange straffer for mindre alvorlig kriminalitet som begås av ungdommer som vurderes slik at de har et større hjelpebehov.

Til sammenligning vises det til samfunnsstraff som også gjennomføres i frihet. Gjennomføringstiden skal normalt svare til den subsidiære fengselsstraffen jf. straffeloven § 49 første ledd bokstav c. Det er følgelig alvoret i den straffbare handlingen som er bestemmende for straffens lengde. Dette er en løsning som er egnet til å ivareta den domfeltes forutberegnelighet.

Minstestraften for ungdomsstraff er seks måneder, altså relativt lang sammenlignet med normallengden på både samfunnsstraff og fengselsstraff idømt barn. Den lange minstestraften begrunnes med at det er «i samsvar med alminnelige prinsipper for utmåling av frihetsstraffer».⁸⁷

⁸⁵ Prop. 135 L (2010-2011) s. 9

⁸⁶ Prop. 135 L (2010-2011) s. 167

⁸⁷ Prop. 135 L (2010-2011) s. 131

Det er usikkert hvilke «prinsipper for utmåling av frihetsstraffer» det siktes til i forarbeidene, annet enn den naturlige slutningen at en straff gjennomført i frihet er mindre intensiv og derfor må løpe over en lengre periode for å være like følbare som en frihetsberøvelse. Motsatt er det ved utmåling av samfunnsstraff, en direkte sammenheng mellom gjennomføringstiden og den subsidiære fengselsstraffen. Nevnte prinsipper for frihetsstraff kan derfor ikke ha vært avgjørende ved utformingen av samfunnsstraff.

Spørsmålet er da om det er et mål i seg selv at ungdomsstraffen skal være like følbare som en fengselsstraff ville ha vært. Barnekonvensjonens overordnede siktemål om barnets beste kan tale mot dette. I tillegg kommer argumenter fremsatt i 2008-utredningen om at barns oppfatning av tid og tidshorisont er annerledes enn for voksne, i tillegg til at det er mer skadelig å være ute av normale erfaringsarenaer.⁸⁸ Ungdomsstraffen vil nødvendigvis medføre inngrep i den domfeltes frihet – i ungdommens hverdag.

Sammenfattet er det slik at det som gjelder generelt ved idømmelse av ungdomsstraff – at individualpreventive hensyn har økt vekt – også gjelder for straffeutmålingen. En individuelt tilpasset reaksjon gjør at dommerens skjønn har større betydning enn ved utmåling av tradisjonell straff.

5.3 En vurdering av reglene om straffeutmåling

Det er i hovedsak tre skranker som gjør reglene om straffeutmåling problematiske. Det er kravet om domsbehandling, kravet om proporsjonalitet og kravet om likhet for loven.

5.3.1 Kravet om domsbehandling

Grunnloven § 96 bestemmer at ingen kan straffes uten etter dom. At man ikke kan straffes uten *etter* dom forstås som at straffen må være en følge av dommen, altså at det er nødvendig med en sammenheng mellom dommen og den påfølgende straffen.

Jon Skeie uttalte følgende om domskravet i 1937:

«Å gi administrasjonen ubegrenset myndighet til å utmåle straffens størrelse vilde være i åpenbar strid med den norske grunnlov, som sier at ingen kan straffes uten etter

⁸⁸ NOU 2008:15 s. 23

dom. En straffedom vil si en judisiell fastsettelse både av skylden og av straffens art og kvantum.»⁸⁹

Som vist er det i tillegg til straffeskyld, bare gjennomføringstiden som fastsettes av domstolen ved ungdomsstraff. Hva straffen skal gå ut på, herunder tiltakenes art, varighet og intensitet, bestemmes i ungdomsstormøtet i regi av konfliktrådet.

Jørgen Spangen Iversen argumenterer i en artikkel fra 2013 for at det i realiteten er ungdomsstormøtet som bestemmer hvor krevde straffereaksjonen skal være for den domfelte, noe som medfører et «usikkert rettslig grunnlag» som vil «bidra til en uensartet praksis i straffegjennomføringen».⁹⁰ Kritikken går med andre ord ut på at ungdomsstraffen i for stor grad overlater straffeutmålingen til forvaltningen, og slik innebærer en uheldig maktforskyvning. Tilsvarende synspunkter fremsettes av Jørn Jacobsen.⁹¹

Iversen forstås slik at han mener ungdommenes rettssikkerhet hadde vært bedre ivaretatt dersom tiltakene hadde vært knyttet opp til samfunnsstraffen. I så fall hadde domstolen i tillegg til gjennomføringstid og den subsidiære fengselsstraffen, vært ansvarlig for å fastsette et timeantall. Slik ville man vært sikret en judisiell fastsettelse av straffens kvantum, bedre i tråd med 1937-forståelsen av kravet om domstolsbehandling.

Ingun Fornes foreslår en mulighet lik den svenske løsningen, hvor en plan for gjennomføringen skal legges frem for retten forut for straffeutmålingen.⁹² Dette kan tenkes mer prosesskrevende enn dagens løsning, men vil samtidig være et tiltak som gir domstoler mer innflytelse og større kontrollmulighet.

En fordel med dagens løsning, er at ulike fagpersoner med god innsikt i ungdommens situasjon setter sammen en straff tilpasset den enkelte ungdommen. Dette henger sammen

⁸⁹ Jon Skeie, *Den norske strafferet*, 1. bind, Oslo 1937 s. 653. Sitatet er hentet fra Spangen Iversen, «En kritikk av ungdomsstraffen» *Lov og rett*, nr. 9 (2013) s. 632

⁹⁰ Iversen (2013) s. 636

⁹¹ Jacobsen, Jørn, «Utsyn over utviklingstrekk i det strafferettslege reaksjonssystemet», *Kritisk juss*, (2017) s. 118-144 på s. 133-134

⁹² Fornes (2021) s. 401

med målet med ungdomsstraff som er å fastsette en individuelt tilpasset reaksjon som gir muligheter for rehabilitering og gjenoppretting.

Vurdert opp mot domskravet fremstår løsningen like fullt som problematisk. Dette forsterkes av at konfliktrådets retningslinjer er svært vide, jf. oppramsingen i konfliktrådsloven § 25 som innledes med «blant annet». En slik formulering gir inntrykk av at de fleste tiltak vil være lovlige, så lenge de godkjennes av ungdomskoordinatoren.

Domstolen har med dagens løsning ingen mulighet til å kontrollere at straffens innhold står i forhold til lovbruddet. Domstolskontroll ble vurdert i proposisjonen, men ikke vedtatt. Dette til tross for at utvalget, Dommerforeningen og Domstolsadministrasjonen ønsket en slik løsning.⁹³

5.3.2 Proporsjonalitet mellom lovbrudd og reaksjon

Det andre problemet knyttes til proporsjonalitet. Beskrivende er uttalelsen om at det ikke skal utvikles noen fast sammenheng mellom grovheten på lovbruddet og straffens lengde. Hensynet til en individuelt tilpasset reaksjon er dermed satt over hensynet til proporsjonalitet.

Domstolen fastsetter ungdomsstraffens gjennomføringstid, mens straffens nærmere innhold bestemmes som nevnt av konfliktrådet. Følgelig vil hvor mye tid som blir krevd av ungdommen, være veldig varierende, og lovbrøyteren er ikke sikret noe fast forhold mellom lovbrudd og reaksjon. Til sammenligning skal retten fastsette både gjennomføringstid og timeantall når det idømmes samfunnsstraff, jf. strl. § 49 første ledd bokstav a) og c).

Gjennomføringstiden er klart begrenset nedad til seks måneder. Den øvre grensen er i utgangspunktet to år, men unntaksvis kan straffen vare i inntil tre år. I forhold til strafferammene ved tradisjonell straffeutmåling, er dette et relativt kort vindu. Til sammenligning går spennet på fengselsstraffens lengde fra 14 dager til 21 år, og lovbrøytere under 18 år kan idømmes straffer kortere enn lovfestet minstestraft jf. strl. § 80 bokstav h). Som en konsekvens vil de minst alvorlige lovbruddene, for eksempel bilbrukstyverier, systematisk medføre lengre straffer for barn enn for voksne. Motsatt vil de mest alvorlige sakene, for eksempel voldtektssaker, møtes med kortere straffer for barn en for voksne. Med

⁹³ Prop. 135 L (2010-2011) s. 128-130

andre ord gir det korte intervallet et skjevt fortegnet bilde av hvor alvorlig samfunnet ser på den aktuelle handlingen når den begås av barn.

Det er igjen relevant å vise til saken fra Borgarting lagmannsrett hvor den domfelte alenemoren ble idømt 75 dager delvis betinget fengsel i stedet for 6 måneder ungdomsstraff. Eksemplet viser at særlig i ungdomsstraffens nedre sjikt kan det bli en stor forskjell i gjennomføringstid mellom ungdomsstraffen og den subsidiære fengselsstraffen. At det er hjelpebehovet som begrunner minstestraften, endrer ikke det faktum at den kan fremstå urimelig lang og gjøre at færre samtykker til ungdomsstraff.

5.3.3 Kravet om likebehandling

«Alle er like for loven» ifølge Grunnloven § 98. Dette innebærer at like tilfeller skal behandles likt, i tillegg til at ulike tilfeller skal behandles ulikt. Som nevnt tar den gjenopprettende prosess høyde for at det i realiteten ikke finnes to like tilfeller, men at sakskomplekser forenkles og rettsliggjøres for å tilpasses den juridiske metode. Dette er grunnen til at reaksjonen alltid skal fastsettes individuelt.

Det er ikke vanskelig å følge denne tankegangen. Sakskomplekset er ofte mer nyansert enn det som kommer fram i domstolen. Momenter som motiv, relasjon, forhistorie og følelser kan oppleves betydningsfulle for de involverte, uten at dette har relevans for straffesaken. Når det ved ungdomsstraff åpnes for å vektlegge individuelle behov, utvides sfæren av momenter som har betydning for utmålingen. Dette kan føre til at reaksjonen tilpasses bedre den enkelte lovbryster og slik ha positiv effekt på individnivå.

Fra et prinsipielt ståsted er det likevel grunn til å kritisere ungdomsstraffens utmålingskriterier. Fordi ungdomsstraffen opererer innenfor det strafferettslige regimet, må det også kreves at den overholder rettsstatens grunnleggende krav til rettssikkerhet i form av likebehandling.

Det er generelt grunn til å være tilbakeholden med å vektlegge individuelle behov for sterkt i strafferettslige spørsmål. Dommeren skal ikke bare vurdere det straffbare forholdet, men i tillegg ha inngående kjennskap til lovbrysterens personlige forhold og bakgrunn. Et slikt system er mer sårbart for skjevpraksis, feilvurderinger og i verste fall maktmisbruk.

De med et stort behov for hjelp vil konsekvent bli idømt lengre straffer enn de som anses å være veltilpassede og klare seg bra sett bort i fra lovbruddet. Behovet som begrunner dette vil

ofte være legitimt, og de som blir idømt ungdomsstraff har ofte god nytte ved at de slutter å begå kriminalitet.⁹⁴ Likevel er det ikke til å komme unna at en straff med lengre gjennomføringstid oppleves som en strengere reaksjon enn en straff med kort gjennomføringstid, og at domfelte med det største hjelpebehovet opplever et sterkere inngrep i sin frihet.

Hjelpebehovet begrunnes ofte i vanskelig forhold til familie og barnevern, rus- og alkoholproblemer, problemer med å fullføre skole og å holde på jobb, samt forhold knyttet til fritid, venner og helse. En sak fra Nedre Telemark tingrett tjener som eksempel på en sak hvor den domfelte var resurssterk og hjelpebehovet var lite. Følgelig ble det idømt 358 timer samfunnsstraff for seksuell omgang med barn under 14 år, se TNETE-2016-129752. Litt forenklet kan man si at de mest vanskeligstilte barna vil møtes med de lengste straffene. Selv om dette er begrunnet i målet om en positiv utvikling, er det uheldig med tanke på Grunnlovens krav om likhet for loven.

Oppsummert er det behovet for hjelp som begrunner at ungdomsstraffens innhold fastsettes administrativt av konfliktrådet på skjønnsmessig grunnlag. Det er i det hele tatt gode grunner for å møte ungdommer på denne måten. Likevel, så lenge ungdomsstraffen befinner seg innenfor strafferettens system, stilles det krav til domstolsbehandling, proporsjonalitet og likhet som ikke ivaretas i stor nok grad i dagens system.

6 Brudd på vilkår

6.1 Innledning

Straffeloven § 52 c er hjemmelen for omgjøring fra ungdomsstraff til fengselsstraff. Første og andre ledd lyder:

«Etter begjæring kan tingretten ved dom bestemme at hele eller deler av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes når den domfelte har

- a) brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av konfliktrådsloven § 31, eller
- b) begått en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

⁹⁴ Eide og Andrews, «Gjenopprettende prosess i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En analyse av teoretisk og ideologisk bakteppe», *Tidsskrift for strafferett* (2020) s. 290-313 på s. 292

Ved omgjøringen skal retten ta hensyn til ungdomsstraff som allerede er gjennomført.»

Dette kapitlet tar for seg vilkår for og virkninger av at ungdomsstraffen omgjøres til fengselsstraff.

6.2 Inngangsvilkår for omgjøring

6.2.1 Brudd på bestemmelser i konfliktrådsloven

For det første kan det føre til omgjøring at den domfelte har brutt bestemmelser gitt i eller i medhold av konfliktrådsloven § 31.

I forarbeidene er det klart at henvisningen er ment å rette seg mot «bestemmelser gitt i eller i medhold av konfliktrådsloven § 25», altså «brudd på vilkår i ungdomsplanen, møteplikt eller plikt til avhold». ⁹⁵ Matningsdal er av den oppfatning at det er forarbeidene, ikke lovteksten som gir rett henvisning. ⁹⁶ Følgelig legges det til grunn at bestemmelsen må tolkes ut ifra sin kontekst og leses som en henvisning til konfliktrådsloven §§ 25 første og andre ledd i tillegg til 27 og 28 første ledd som gjelder møteplikt og forbud mot å ruse seg. Straffelovens henvisning til konfliktrådsloven § 31, tolkes etter dette som en feilskrift.

Den subsidiære fengselsstraffen utløses altså ved brudd på ungdomsplanen, møteplikten eller plikten til å holde seg rusfri. Det er opp til ungdomskoordinatoren om saken skal overføres til kriminalomsorgen for begjæring eller ikke. I tråd med subsidiaritetsprinsippet skal det først forsøkes med mildere inngrep i form av samtale eller nærmere bestemte tilleggsvilkår til ungdomsplanen jf. konfliktrådsloven § 31 første og andre ledd. Det er ved oversending til kriminalomsorgen at gjennomføringen av ungdomsstraffen opphører.

Hvilke brudd som kan terminere ungdomsstraffen bestemmes etter «en konkret vurdering» hvor «bruddets alvorlighet og eventuelt hyppighet, tiden som er gått fra planen ble fastlagt og omfanget av planen ha[r] betydning». ⁹⁷ Det skal videre vises forståelse for at

⁹⁵ Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

⁹⁶ Matningsdal, *Straffeloven. Lovkommentar* (2015) s. 523

⁹⁷ Prop. 57 L (2013-2014) s. 95

gjennomføringen kan være utfordrende, og tas høyde for at ungdomsplanen kan være lite hensiktsmessig.

Når det kommer til bevisvurderingen, antar lovgiver at retten skal legge til grunn det faktum som fremstår mest sannsynlig, men slik at det utvises forsiktighet til gunst for domfelte i tvilstilfellene.⁹⁸ Dette forstås som et noe skjerpet krav til sannsynlighetsovervekt, likevel langt under det strafferettslige kravet om at skyld skal bevises utover enhver rimelig og fornuftig tvil. Å konstatere vilkårsbrudd er et administrativt anliggende, slik sett er det rimelig at beviskravet ligger lavere enn for å konstatere skyld i et straffbart forhold. Til sammenligning gjelder det samme beviskrav for brudd på gjennomføring av fengselsstraff.⁹⁹

Selv om reaksjoner på brudd ikke er å regne som straff, vil en omgjøring fra ungdomsstraff til fengselsstraff reelt sett utgjøre en betydelig straffeskjerpning. I lys av dette perspektivet kan det lave beviskravet problematiseres.

6.2.2 Nye straffbare forhold

Etter straffeloven § 52 c bokstav b) kan det føre til omgjøring dersom den domfelte begår en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden. Bestemmelsen oppstiller ikke kvalifikasjonskrav til den straffbare handlingen. Likevel taler uttalelser i forarbeidene for at det først og fremst er straffbare handlinger av samme type som de opprinnelige handlingene som kan medføre omgjøring. Handlinger som er gjenstand for standardisert straffutmåling, vil trolig ikke medføre omgjøring.¹⁰⁰ Det er ved lovbrudd opp til påtalemyndighetens skjønn om den skal begjære omgjøring.

Ordlyden «før utløpet av gjennomføringstiden» inkluderer tiden mellom dom og påbegynnelse av ungdomsstraffen. Dette harmonerer med kravet om motivasjon og frivillighet. Den som begår nye lovbrudd før påbegynnelsen av ungdomsstraff, er trolig umotivert og dermed lite egnet for en slik type straff.

Når det gjelder beviskravet for de nye straffbare forhold, gjelder uskyldspresumsjonen fullt ut slik at skyld må bevises utover enhver tvil. De ulike beviskravene blir satt på spissen ved

⁹⁸ Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

⁹⁹ Straffegjennomføringsloven § 40 jf. Ot. prp. nr. 5 (2000-2001) s. 166

¹⁰⁰ Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

faktiske handlinger som medfører brudd etter både bokstav a) og bokstav b). Dette kan for eksempel være tilfellet dersom ungdommen oppfører seg truende overfor noen i oppfølgingsteamet. Om dette anses som et brudd på konfliktrådsloven § 27 andre ledd bokstav a), er beviskravet sannsynlighetsovervekt. Regnes derimot hendelsen som trusler mot offentlig tjenesteperson som omfattes av straffeloven § 155 første ledd, gjelder det strafferettslige beviskravet.

6.3 Følgene av vilkårsbrudd

6.3.1 I hvilken utstrekning straffen skal omgjøres

Når en ungdom begår vilkårsbrudd som fører til begjæring om straffefullbyrdelse, er det opp til tingrettens skjønn om begjæringen tas til følge. Dette følger av ordlyden «kan». Slik er domstolen gitt myndighet til å overprøve kriminalomsorgens og påtalemyndighetens skjønn.

Domstolen har i tillegg kompetanse til å bestemme at bare deler av straffen skal fullbyrdes. Dette er i tråd med «fra det mer til det mindre-prinsippet». I rettens vurdering av om ungdomsstraffen skal omgjøres helt eller delvis, har etter forarbeidene «antallet, omfanget og grovheten av vilkårsbruddene» betydning.¹⁰¹

En delvis omgjøring betyr at den delen av ungdomsstraffen som ikke omgjøres, må fullføres som tenkt. En mulighet er at en del av ungdomsstraffen gjennomføres før domfelte må sone fengselsstraff som forholdsmessig svarer til manglende ungdomsstraff. Forarbeidene åpner i tillegg for en variant der enkelte elementer av ungdomsstraffen kan bestå, mens resterende blir omgjort til fengselsstraff.¹⁰² Matningsdal kaller en slik løsning «lite praktisk», men at om denne løsningen velges, må fullbyrdelsen utsettes til etter ungdomsstraffen.¹⁰³

I alle tilfeller vil en delvis omgjøring bryte med tidligere nevnte forarbeidsuttalelsene som sier at ungdomsstraff ikke skal kombineres med ubetinget fengsel. Vissheten om en ventende fengselsstraff kan minske motivasjonen til å gjennomføre ungdomsstraffen, og på den måten ha motsatt virkning av en betinget dom. Det har lite å si hva domfelte foretar seg i tiden fram mot soningen av fengselsstraffen. Sones derimot fengselsstraffen i forkant av den resterende

¹⁰¹ *Op.cit.*

¹⁰² Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

¹⁰³ Matningsdal, *Straffeloven. Lovkommentar* (2015) side 524

ungdomsstraffen, unngås denne problemstillingen. En slik løsning antas dermed å være den mest hensiktsmessige.

Omgjøringsregelen skal forstås på lignende måte som for samfunnsstraff, hvor omgjøring er den klare hovedregelen ved vilkårsbrudd. Det åpnes for et «svært snevert unntak» i «spesielle situasjoner», slik som ved myndighetsfeil, se HR- 2016-799-A avsnitt 19. Terskelen for omgjøring til fengselsstraff er høyere når domfelte er mindreårig.¹⁰⁴ Dette gjelder både for ungdomsstraff og når barn idømmes samfunnsstraff. At det skal mer til for omgjøring når lovbrøyteren er et barn, er i samsvar med Grunnloven § 104, straffeloven § 33 og Barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav b.

Hva som blir konsekvensen av et brudd, avgjøres ved en konkret vurdering. Til forskjell fra utmålingen av ungdomsstraffens gjennomføringstid, skal det legges stor vekt på hensynet til forutsigbarhet og likebehandling.¹⁰⁵ Konsekvensen av å bryte ungdomsstraffen skal altså bestemmes ut ifra likhet og forutberegnelighet, til tross for at foranledningen for bruddet – ungdomsstraffen – er fastsatt individuelt og dermed varierer i art og intensitet. Det kan her synes å mangle sammenheng i lovverket.

I lys av at brudd aktualiserer frihetsberøvelse, er det likevel naturlig at hensynet til forutsigbarhet og likhet for loven bør ha økt vekt når straffeloven § 52 c kommer til anvendelse. Noen bruddsituasjoner gjør det enklere å fremme likhet enn andre, slik som lovbrudd eller tilbakekall av samtykket. Et annet poeng er at hensynet til reell likhet kan forandre en individuelt tilpasset behandling. En måte å ivareta hensynet til forutberegnelighet, er å være konsekvent i hvor strengt man imøtegår brudd. Grove brudd tilsier alvorlige konsekvenser.

Oppsummert er den klare hovedregelen at når tingretten mottar begjæring om omgjøring, tas denne til følge. Det er likevel en viss adgang til å ta begjæringen bare delvis til følge, eller ikke i det hele tatt. Denne adgangen er større ved ungdomsstraff enn for voksne lovbrøytere som gjennomfører samfunnsstraff.

¹⁰⁴ Prop. 135 L (2010-2011) s. 165

¹⁰⁵ Prop. 135 L (2010-2011) s. 132

6.3.2 Omgjøringsverdien av den resterende ungdomsstraffen

Ved omgjøringen tas det «hensyn til ungdomsstraff som allerede er gjennomført», jf. strl. § 52 c andre ledd. Med andre ord skal det trekkes fra en forholdsmessig del fra den subsidiære fengselsstraffen som svarer til fullført ungdomsstraff.

Dette reiser spørsmål om hvordan den resterende ungdomsstraffen skal regnes om til fengselsstraff, herunder om deler av fengselsstraffen kan gjøres betinget. Det er på det rene at vurderingen er skjønsmessig, i motsetning til ved samfunnsstraff.¹⁰⁶

I en nylig avsagt dom i Agder Lagmannsrett var utgangspunktet i omgjøringsvurderingen «hva som er tatt av vedkommendes tid», likevel slik at det ikke er gjennomføringstiden i seg selv som gir grunnlag for fradraget, se LA-2021-40762. Det kan legges til grunn et «noe videre perspektiv» på grunn av at ungdomsstraffen kan innebære en «betydelig innskrenking av domfeltes personlige frihet».

Agder Lagmannsretts formulering er «at man ved omgjøring av dommen på ungdomsstraff må vurdere i hvilken grad en dom på fengselsstraff ville vært helt eller delvis ubetinget». Dette betyr at man ved omgjøringen må tenke ungdomsstraffen og etterfølgende vilkårsbrudd bort. Vurderingen er så hvordan det opprinnelige lovbruddet hadde blitt møtt i lys av Grunnloven § 104, Barnekonvensjonen artikkel 37 og straffeloven § 33.

I HR-2020-1351-A avsa Høyesteretts sin første og hittil eneste dom om omgjøring av ungdomsstraff. Fradraget bestod av to måneder, selv om det hadde gått omtrent et halvt år fra iverksettelsen av ungdomsstraff til nytt lovbrudd. Det beskjedne fradraget ble gitt fordi det utover ungdomsstormøtet hadde vært lite realitet i ungdomsstraffen, se avsnitt 34.

Bakgrunnen for at det var «lite realitet» i denne saken, er ikke et tema i dommen. Manglende gjennomføring kan derfor være en konsekvens av en umotivert ungdom, men det kan også være en følge av forhold som ungdommen ikke kan klandres for. Da vil det være uheldig dersom dette skal få straffeskjerpene konsekvenser ved omgjøringen. En i utgangspunktet motivert ungdom kan i slike tilfeller måtte ta konsekvensene for myndighetenes feil eller mangler.

¹⁰⁶ Prop. 135 L (2010-2011) s. 166

Høyesterett understreket at «det er viktig med konsekvente reaksjonar mot nye lovbrøt» for at ikke «ungdomsstraffa mistar den effektiviteten og legitimiteten som ordninga må ha», se avsnitt 31. Uttalelsen viser at allmennpreventive elementer har betydning også for ungdomsstraffens tilfelle, til tross for det er individualprevensjon som står i hovedfokus.

6.3.3 Hva fullbyrdelsen innebærer

En naturlig språklig forståelse av at noe «fullbyrdes», er at det gjennomføres i sin helhet. Slik kan ordlyden tas til inntekt for at den subsidiære fengselsstraffen må sones fullt ut. I forarbeidene uttales det at i likhet med for samfunnsstraff, kan omgjøringsstraffen gjøres delvis betinget. Likevel er det ikke adgang til å idømme en fullt ut betinget dom.¹⁰⁷ Ordlyden er videre til hinder for å idømme samfunnsstraff i disse tilfellene.

Konsekvenser ved vilkårsbrudd som begås mens domfelte enda er barn, begrenses av Barnekonvensjonen artikkel 37, som sier at frihetsberøvelsen kun kan idømmes «for the shortest appropriate period of time». Artikkelen taler dermed for å idømme delvis betingede reaksjoner. I mange tilfeller vil ungdomsstraffen ha varighet inn i voksen alder, og da oppstår spørsmålet om hvordan brudd etter oppnådd myndighetsalder skal håndteres.

I HR-2020-1351-A var faktum at ungdommen hadde begått et nytt ran under gjennomføringstiden for ungdomsstraff, som også gjaldt ran. At han hadde oppnådd myndighetsalder på tidspunktet for vilkårsbruddet, medførte at Grunnloven § 104, Barnekonvensjonen artikkel 37 og straffeloven § 33 ikke kom til anvendelse i bedømmelsen av det nye forholdet, se avsnitt 33.

Straffbare handlinger begått etter myndighetsalder får følgelig konsekvenser i samsvar med at gjerningspersonen er voksen. En slik regel harmonerer godt med strafferetten ellers. I motsatt tilfelle ville det vært en formildende omstendighet for en voksen lovbrøtters at han eller hun på tiden for lovbruddet var underlagt straff for handlinger begått som barn. Dommen fra 2020 gjelder vilkårsbrudd i form av nye lovbrudd, og rekkevidden begrenses deretter.

Annerledes er det ved brudd etter § 52 c første ledd bokstav a), brudd på bestemmelser i medhold av konfliktrådsloven. I disse tilfellene har vilkårsbruddet en klar sammenheng med ungdomsstraffen, en følge av handlinger begått som barn. Uten ungdomsstraffen hadde ikke

¹⁰⁷ Prop.135 L (2010-2011) s. 166

den domfeltes handlinger vært ulovlige. Slik sett vil en fengselsstraff på grunn av vilkårsbrudd reelt sett ikke være så forskjellig fra å bli idømt fengselsstraff for de opprinnelige lovbrudd. Holmboe argumenterer for at det er «rimelig at ikke-straffbare brudd begått etter attenårsdagen ikke uten videre skal bedømmes strengere enn brudd begått før attenårsdagen».¹⁰⁸ Dette synspunktet har gode grunner for seg, og taler for at Barnekonvensjonen og straffeloven § 33 får betydning også for brudd på ungdomsstraffen som skjer etter fylte 18.

Som et argument til inntekt for at behandlingen likevel ikke kan være for mild, gjentas Høyesteretts syn på både vilkårsbrudd og lovbrudd fremsatt i HR-2020-1351-A avsnitt 31 om at det er viktig med konsekvente reaksjoner for at ikke ungdomsstraffen over tid skal miste sin effektivitet og legitimitet. I tillegg kommer forarbeidsuttalelser om at vurderingen av vilkårsbrudd må ivareta hensyn til likhet og forutberegnelighet. Med andre ord må rettsanvenderen ved vurderingen av vilkårsbrudd huske at ungdomsstraff er en streng reaksjon ment for alvorlige lovbrudd.

7 Avsluttende bemerkninger

Det ideologiske bakteppet for ungdomsstraff er som nevnt innledningsvis, gjenopprettende prosess. Analysen har vist at reglene slik de praktiseres i dag, i like stor grad ivaretar retributive og rehabiliterende elementer. Det kan se ut til at ungdomsstraffen beveger seg bort fra den underliggende gjenopprettende ideologien, en tendens som vil forsterkes dersom departementets lovforslag gjennomføres. Da vil samtykkekravet bli erstattet med en egnethetsvurdering og det lovpålagte gjenopprettende møtet blir frivillig.

Selv om gjenopprettende tankegang var en sentral inspirasjon bak utformingen av ungdomsstraff, er det ikke et mål i seg selv at reaksjonsformen skal samsvare med ideologien. Formålet med ungdomsstraff er å reagere strengt nok på alvorlig ungdomskriminalitet uten å ty til fengselsstraff. Dette målet kan best nås dersom ideologi og praktiske erfaringer sammen danner grunnlag for en utvikling slik at straffarten til enhver tid reflekterer samfunnet.

¹⁰⁸ Holmboe, Morten, *Konfliktrådsloven. Kommentartutgave*, Universitetsforlaget, 2016 s. 158, Juridika

Gjenopprettende prosess handler i stor grad om å reparere ubalanse skapt av kriminalitet, og de involvertes mulighet til å delta på et gjenopprettende møte er et sentralt poeng. Under møtet får fornærmede mulighet til å sette ord på den kriminelle handlingens innvirkning, noe som kan bidra til å bevisstgjøre gjerningspersonen. Slik har ungdomsstraff medvirket til å gi fornærmede større betydning og anerkjennelse i straffesaken. Likevel er det fremdeles lovbrøteren som står i sentrum.

Gjenopprettende møter er ikke begrenset til gjennomføring i konfliktrådet, men kan tilpasses alle ledd av straffeprosessen. For eksempel kan det gjennomføres møter mellom innsatte i fengsel og pårørende eller skadelidende, og møter mellom overgriper og offer uavhengig av en eventuell straffesak.

Analysen i denne avhandlingen har kommet fram til at ungdomsstraff ikke overholder de rettsstatlige garantier som må gjelde på strafferettens område. Særlig er reglene funnet problematiske med tanke på Grunnlovens krav om likhet for loven og at ingen kan straffes uten etter dom. I tillegg kan rettsanvendelsen få utslag som er uforholdsmessige og ikke fremmer forutberegnelighet.

Én måte å imøtegå utfordringene med rettsikkerhet på, er å åpne for flere alternativer når det kommer til straff av barn. For eksempel ville det vært mer hensiktsmessig om ungdomsstraffen hadde en mer forutsigbar sammenheng med den subsidiære fengselsstraffen. Ingun Fornes foreslår «ungdomstjeneste» som en straffart hvor barn kan idømmes en variant av samfunnsstraff hvor de samtidig kan fortsette skolegang.¹⁰⁹

En av grunnene til at fengselsstraff er så sterkt frarådet etter Barnekonvensjonen, er presumsjonen om at det er skadelig for barn å plasseres sammen med voksne kriminelle. En måte å bedre ivareta hensynet til barnets beste også i tilfellene hvor frihetsberøvelse er nødvendig, er gjennom egne fengsler for ungdommer.

Andrews og Eide fremsetter synspunkter som kritiserer ungdomsstraffens rettslige plassering innenfor straffeloven.¹¹⁰ Utfordringene knyttes til at det strafferettslige systemet vil sluke de verdiene gjenopprettende prosess er fundert på, og at den gjenopprettende prosessen i

¹⁰⁹ Fornes (2021) s. 399

¹¹⁰ Andrews og Eide (2020) s. 303-304 med videre henvisninger

realiteten ikke kan eksistere innenfor strafferettens retributive rammer. Det norske konfliktrådet er underlagt Justis- og beredskapsdepartementet, mens i Finland er tilsvarende organ underlagt Sosial- og helsedepartementet. Kritikken aktualiserer spørsmålet om ungdomsstraffen bør eksistere innenfor straffeloven, eller om den bør underlegges for eksempel barnevernloven.

Til tross for prinsipielle innvendinger, fremstår ungdomsstraff som et relevant og fornuftig verktøy i møte med kriminelle ungdommer. Personlig fikk jeg dette inntrykket gjennom deltakelse på Konfliktrådets erfaringskonferanse på Stjørdal i november 2021. Det var tydelig at representanter fra domstolene, politiet, barnevern, konfliktrådet og kriminalomsorgen anser ungdomsstraff som en virkningsfull reaksjon og at det tverrfaglige samarbeidet ofte fører til positive resultater for den enkelte ungdom.

Inntrykket underbygges av tidligere nevnt statistikk som viser at bruken av fengselsstraff en lang periode har minsket jevnt, og ble mellom 2014 og 2015 overgått av bruken av «særreaksjoner», en kategori som inkluderer ungdomsstraff. Færre barn sitter i fengsel nå enn for ti år siden. I hvor stor grad dette skyldes ungdomsstraffen isolert sett, eventuelt om det er en del av en større trend, er vanskelig å si med sikkerhet. I alle tilfeller er det en ønsket utvikling. Det kan i seg selv anses gjenopprettende at ungdommer unngår å bli gjengangere i rettsvesenet.

Straffelovens regler om ungdomsstraff forsøker å balansere barnets krav på vern på den ene siden, mot den grove handlingen som tilsier en streng reaksjon på den andre siden.

Reaksjonen bærer preg av å være et pilotprosjekt med gode intensjoner, som lider av enkelte mangler når det kommer til rettssikkerhet. Det er allerede kommet forslag til lovendringer.

Dette kan tyde på at utviklingen vil fortsette i en retning som vil holde fram med å ivareta barns individuelle behov, i tillegg til at rettssikkerheten til mindreårige vil få større gjennomslag i framtiden.

Kildeliste

Lover og konvensjoner

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven)

Lov 15. November 1963 om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v.

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (Barnekonvensjonen)

Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
(menneskerettsloven)

Lov 02. Juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven)

Lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven)

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

Lov 26. mars 2010 om vergemål (vergemålsloven)

Lov 20. juni 2014 nr. 49 om konfliktrådsbehandling (konfliktrådsloven)

Førarbeider

Ot.prp.nr. 11 (1998-1999) *Om lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern*

Ot.prp. nr. 5 (2000–2001) *Om lov mo gjennomføring av straff*

Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) *Om lov om straff (straffeloven)*

Prop. 135 L (2010-2011) *Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl.*

Prop. 57 L (2013-2014) *Lov om konfliktrådsbehandling*

NOU 1985:3 *Tiltak for ungdom med atferdsvansker*

NOU 2002:4 *Ny straffelov – Straffelovkommisjonens delutredning VII*

NOU 2008:15 *Barn og straff – utviklingsstøtte og kontroll*

Litteratur

Bøker

Skeie Jon, *Den norske strafferet*, 1. bind, Oslo 1937

Stang, Elisabet Gording, *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*, Universitetsforlaget 2007

Holmboe, Morten, *Konfliktrådsloven. Kommentaarutgave*, Universitetsforlaget, 2016.

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave ved Alf Petter Høgberg, Cappelen Damm, Oslo 2017.

Skoghøy, Jens Edvin A., *Rett og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget 2018

Høgberg og Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utgave, Fagbokforlaget, Bergen 2019

Fornes, Ingun, *Straff av barn, frihetsstraffene og alternativene*, Gyldendal 2021

Matningsdal, Magnus, *Straffeloven 2005. Lovkommentar*, Straffeloven 2005, Juridika (kopiert 23. november 2021)

Artikler

Mæhle, Synne Sæther, «Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene?», *Jussens venner*, 2004 s. 329-342

Graver, Hans Petter, «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger», *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2008 s. 149-178

Spangen Iversen, Jørgen, «En kritikk av ungdomsstraffen», *Lov og Rett*, 2013 s. 630-639

Holmboe, Morten, «Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En oversikt og noen kritiske merknader», *Tidsskrift for strafferett*, 2014 s. 397-414

Fornes, Ingun, «Ungdomsstraffens første år - En undersøkelse av ungdomsstraffens anvendelsesområde og innhold i straffartens første år», *Tidsskrift for strafferett*, 2016 s. 238-280

Holmboe, Morten, «Reelt og informert samtykke til ungdomsstraff og ungdomsoppfølging», *Tidsskrift for strafferett*, 2016 s. 215-237

Jacobsen, Jørn, «Utsyn over utviklingstrekk i det strafferettslege reaksjonssystemet», *Kritisk juss*, 2017 s. 118-144

Eide, Ann Kristin og Andrews, Therese, «Gjenopprettende prosess i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En analyse av teoretisk og ideologisk bakteppe», *Tidsskrift for strafferett*, 2020 s. 290-313

Domsregister

Høyesterett

HR-2020-1351-A

HR-2017-579-A

HR-2016-2554-P

HR-2016-1364-A

Rt. 2015 s. 93

Rt. 2013 s. 416

Rt. 2012 s. 34

Rt. 2012 s. 1322

Rt. 2011 s. 206

Rt. 2010 s. 1313

Rt. 2007 s. 252

Rt. 2004 s. 804

Underrettspraksis

LA-2021-40762

LH-2021-47812

LE-2020-167360

TGJOV-2020-6684

LE-2019-43778

LB-2018-169500

LB-2018-183637

LG-2018-24847

TNETE-2016-129752

Øvrige kilder

Justis- og beredskapsdepartementet (2020) *Høringsnotat – Forslag til endringer i konfliktrådsloven, straffeloven, straffeprosessloven mv. – strafferettslige reaksjoner og tvangsmidler for ungdom*

Statistisk sentralbyrå (2020) *Straffereaksjoner, etter type reaksjon, alder og kjønn. Absolutte tall 2002-2020*. Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/10623/>

Eide, Ann Kristin og Andrews, Therese, «Mellom hjelp og straff – fungerer nye straffereaksjoner for ungdommer etter intensjonen?» *Nordlandsforskning rapport nr. 2/2019*

Committee on the rights of the child, *General comment No. 10. Children's rights in juvenile justice* (2007)

Europarådet, *Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member states concerning mediation in penal matters*

